

2002
ročník XLV

Těšínsko

vlastivědný časopis

číslo 1

Obsah

1

Z dějin obce Hřčavy
1. část

Radek Lipovský

10

Madona ze Starého trhu

Irena Kvašny

15

Pronikání záolžanské literatury do povědomí českých čtenářů po roce 1990

Libor Martinek

20

160 let lékárny „U Spasitele“ v Místku

Dušan Müller

23

Poválečné problémy s přechodem Ludvíka Svobody do Polska v r. 1939

Marek Skýpala

26

Ze vzpomínek generála Aloise Vicherka z let 1938-1939

Martin Juřica

28

Nejmenší hasičská zbrojnice na Těšínsku

Petr Beck

30

Tragický pohřeb na Těšínsku

Josef Jendříšák

32

Před třiceti lety zemřel profesor Alois Sivek

Radim Prokop

33

Muzeum Těšínska se představuje
Výstavní síň Muzea Těšínska v Českém Těšíně

Ilona Pavelková

Vydává Muzeum Těšínska v Českém Těšíně
Adresa redakce: Muzeum Těšínska, 737 27 Český Těšín, Hlavní tř. 13 - 15
tel. 0659/761 211, fax 0659/761 223, E-mail: muzeum @muzeumct.cz
Odpovědný redaktor: ing. Jaroslav Keller
Výkonný redaktor: doc. Rudolf Žáček, Dr.
Tajemnice redakce: Vlasta Byrtusová
Redakční rada: dr. Karel Bogar, doc. dr. Mečislav Borák, CSc., Vlasta Byrtusová,
doc. dr. Dan Gawreckí, CSc., doc. dr. Blažena Gracová, CSc., dr. Dušan Janák,
Dr., prof. dr. Zdeněk Jirásek, CSc., dr. Jaromír Kalus, dr. Jiřina Kábrtová,
ing. Jaroslav Keller, dr. Irena Korbelářová, Dr., dr. Pavel Kouřil, CSc.,
dr. Karel Müller, doc. dr. Radim Prokop, CSc., dr. Erich Šefčík,
Kateřina Švendová, Petr Tesař, Jiřina Veselská, doc. Rudolf Žáček, Dr.
Grafický návrh: Petr Tesař, Studio UPGRADE, v.o.s. Ostrava
Odevzdáno do tisku: 10. 4. 2002
Vyšlo:
Tisk: Kartis, ul. K. H. Borovského, 733 01 Karviná-Fryštát

Nevyžádané rukopisy, fotografie a kresby se nevracejí.

Za obsah článku zodpovídá autor.

Časopis lze zakoupit v Muzeu Těšínska v Českém Těšíně, Hlavní tř. 13
nebo v jeho pobočkách ve výstavní síni Musaion v Havířově, Dělnická 14,
v Památníku životické tragédie v Havířově-Životících, ve Výstavní síni Muzea
Těšínska v Karvině-Fryštátě, ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Jablunkově,
ve Výstavní síni Muzea Těšínska v Orlové, v Technickém muzeu v Petřvaldě.
Rozšiřuje redakce, kde si lze také objednat (i telefonicky) předplatné nebo
jednotlivá čísla časopisu.

Vychází čtvrtletně, cena jednoho výtisku 15 Kč
pro předplatitele 10 Kč
celoroční předplatné 40 Kč a poštovné

Identifikační číslo: ISSN 0139-7605

Evidenční číslo MK ČR: E 11319

Podávání novinových zásilek povoleno Oblastní poštou v Ostravě č. j.
2726/92-P/1 ze dne 30. 11. 1992

Z dějin obce Hrčavy

1. část

Radek Lipovskí

První zprávy o Hrčavě se objevují za bojů o horskou půdu, její hospodářské využití a za obrany Těšínska proti útokům z Uher. K roku 1645 až 47 se v pramenech uvádí jeden článek obranných pevnůstek či šanců, které byly rozloženy po jižním těšínském pohraničí.¹ Šance byly zbudovány roku 1578 na obranu hranic knížectví (proti možnému vpádu Uhrů nebo Turků) a na ochranu významné obchodní tepny vedoucí přes Jablunkovský průsmyk. Šlo ovšem pouze o jednu pevnost, z které bylo možno kontrolovat průsmyk. V lesích po celé délce hranic byly vytvořeny jen záseky.² Až po r. 1602 dal kníže Adam Václav postavit vedle hlavních hradeb i hradby menší u vesnic Bukovce a Javořinky.³

Hrčavské opevnění

V posledních letech třicetileté války, kdy na severní a střední Těšínsko útočila švédská vojska, bylo velmi důležité ochránit těšínskou půdu alespoň z jihu, aby nedošlo ke spojení Švédů a uherské šlechty. Proto byla zesílena obrana jednotlivých šanců a na Hrčavu byl poslán se zvláštním oddílem hejtman Alex. Fröhlich. Na Hrčavě tehdy neexistovala nějaká osada, ale vysunutá opevnění, v jehož okolí byl les spíše udržován, než ničen, aby byla obrana proti vpádům z Uher účinnější.

A. Fröhlich apochopitelně zasilal do Těšína hlášení o situaci. Tak např. 8. 5. 1645 podává z Jablunkova zprávu do Těšína, že jablunkovské hory by měly být zasekány na čtyřech místech:

„Die Verhawung soll geschen in den 4 Fussessteigen, als erstlichen in der Schantze Hertiawa, der ander Fussessteig unterhalb der Hertiawa...“⁴ 28. 8. 1645 zasilá do Těšína zprávu: „Unter anderen Puncten ich befinde, dass ich stets in meiner Poste auff der Hertiawa verbleiben soll, was ich nebenst meiner Schuldigkeit alhier verbleiben und meine Dienste vörrichten wiell“.⁵

I v dalších jeho relacích, psaných německy, se vyskytují názvy jeho působiště, podobné výše uvedenému: Hertzawa, Hertiawa, Hertwia. V česky psaném patentu kněžny Alžběty Lukrecie z roku 1647 se objevuje jméno v české formě „na Herčavě“.⁶

O původu tohoto názvu se dodnes vedou spory. K tomuto tématu musím upozornit především na článek Bedřicha Těmy, uveřejněný v časopisu Těšínsko.⁷ Téma sdružuje názory předních historiků, zabývajících se dějinami této oblasti.

Osada Javořinka

Javořinka je poprvé zmíněna v těšínském urbáři z roku 1621 se značením, že byla vepsána roku 1643.⁸ Píše se v něm, že „*Jaworzinka počnúc od Jistebného, nedávali až do toho času platů vynímajíc od lúk*“.⁹ Z toho je jasně patrné, že noví lokátoři byli původně bez poplatků a osadili tedy Javořinku dříve než roku 1643. Novoosadníci měli rubat dřevo pro potřeby těšínského zámku a poskytovat pevnou kvótu pro formana dovážejícího sůl.¹⁰ V urbáři

*Hrčava, r. 1963,
foto Rudolf Janda
sbírky Muzea Těšínska,
č. neg. 3196*

Jižní Těšínsko a Čadecko vloženo ke spisům kolem r. 1723
Fotokopie Kartografický úřad
Praha

z roku 1646 se už vyskytuje nadpis „léta páně 1644 dne 27. Juli za milostivém poručením P. N. M. [paní naší milostivé] na pláni Jaworzynanum peněžitý plat jak následuje“. Přičemž pochopitelně následuje pevný soupis majetku a berní.¹¹

Samotný název osady je podle Václava Davidka českého původu a vychází buďto od slova javor, nebo javořina, tj. místo v lesích vykázané k pastvě ovcí.¹²

První osadníci na Hrávě

Osídlení hrčavského kopce ovlivnila řada událostí, a to i mezinárodního významu. Šance byly naposledy silněji obsazeny vybranci (obyvatelstvo této oblasti) i vojskem roku 1741 za prusko-rakouské války, kdy je také Prusové dobyli a zničili.¹³ Důvodem obsazení však byla spíše hrozba z Uher, které zpočátku nechtěly uznat vládu Marie Terezie. Právě za její vlády byly stanoveny definitivní hranice mezi Uhry a Slezskem, a tím byl učiněn konec různým majetkovým sporům mezi slovenským a slezským pohraničním obyvatelstvem.¹⁴ Význam šanců však neustále klesal za všeobecného uklid-

nění poměrů. Naposledy byly obsazeny hlídkou v revolučním roce 1848, a pak byly s konečnou platností vyřazeny jako zastaralý opevňovací systém.¹⁵

Tehdy šlo ovšem už jen o hlavní pevnost v Mostech u Jablunkova. Hrávské šance ztratily svůj význam už daleko dříve, tedy v průběhu 18. století. Vystala pochopitelně otázka, co s půdou, která ležela ladem.

Podle zpráv komorního úředníka z roku 1843 byla Javořinčanům rozdána pole a louky na „Hyrzawym, Kikuli, Maciejce, Stefance, Szyrokim i Siwoniowskim“ na založení osad, aby bránili v časech sporů s Uhry a Slováky hranice, a aby byla lépe využita půda tam ležící. S tím, že budůnky, které si vystavějí, budou jejich vlastnictvím, pole pak vlastnictvím vrchnosti. K tomu jim měly být vystaveny dekrety (nejvíce s datem 10. 12. 1782).¹⁶

Vzhledem k časovému zpoždění mezi napsáním této zprávy a vlastními událostmi se dá pochybovat o její přesnosti. Bude daleko pravděpodobnější, že iniciativu vyvíjeli spíše osadníci sami. Prostě viděli volná pole a žádali o ně. Z dekretů se dochoval pouze jeden, obdržel jej hajný Vavřáč (tato informace pochází od F. Popiołka, já sám jsem jej v archivu nenašel). F. Popiołek narazil ještě na jeden dekret, ale hovoří o něm jako o kopii: „... w aktach zaś jest jeden dekret, a raczej kopia, dotyczący Jerzego Małyjurka, wystawiony na zamku cieszyńskim 31. 12. 1779...“¹⁷ Dekrety nemusely být vystaveny, a sice ze dvou důvodů: 1) země mohla být odebrána a dána někomu jinému (kdo dal víc) a 2) mohla vrchnost nechat „majitele“ přesídlit na jinou louku, která byla často daleko horší.¹⁸ K dekretům se však ještě dále v textu vrátím.

Prvním osadníkem Hrávy byl Martin Palica, který si postavil domek v místě, kde dnes je hasičské skladiště. Patrně toto místo bylo holé, čímž mu pochopitelně ubyla práce s výsekem lesa.¹⁹ Listina, ve které žádá Palica o toto pole, pochází z roku 1778 a píše se v ní: „...vysoce slavný arciknížecí auřad vrchního regentství, ty země a pašunky okolo Herczaweho a Kikule na osedlost lidem odprodáti a vyměřiti dáti ráčíte. Já jsem zdejší rodič z malička vychovaný, katolík, že ale zde v knížectví těšínském o osedlost velmi těžko, ani těž komory dosáhnouti nemožna, tak jsem se do království uherského do dědiny Olešné hned při hranici slezské udati musěl, nežby jsem serdečně rád se zase do vlasti své přinavrátil a věrným poslušným obyvatelem i poddaným byl. Z těch tehda příčin vaši vysoce urozenů svobodnů pansků milosti, poníženež a poslušně prosím, že se mne milostivě ulitovati i přezdříce sobie na Herczawym spůsobné místo, aby mne takové vyměřeno,

vykopčeno a oddáno bylo, sníženo a poslušně prosím. Chci všemožně to zaplatiti. Martin Palica.“²⁰

Z roku 1779 existuje nadání pro Jana a Jiřího Malyjureka a později (1782) se usazují Bojkové, Lupinští, Vavračové.²¹ Samotný Martin Palica se patrně na Hrčavě dlouho neudržel. Jeho jméno jsem našel už pouze v jediném prameni, a sice v Josefském katastru, ve kterém je však zapsán bez bližšího určení místa. Objevují se zde ovšem dvě rodiny, Lupinských a Vašutových, s výměrou polí „po Hrczawy“; Lupinští pod č. 43, 44 a Vašutové 45, 46.²² Zde plní Hrčava funkci pomístního jména, protože čísla 43-46 se vyskytují už ve výše zmíněném urbáři z r. 1770²³, kdy na Hrčavě patrně ještě nikdo nebydlel, a v pozdějších pramenech se vyskytují na Hrčavě zapsána vyšší čísla domů (nad 50). Navíc jméno Vašut se dále také v pramenech neobjevuje.

Musím se ještě zastavit u Martina Palicy. Josef Macůrek jej totiž našel v pramenech jako majitele louky na Hrčavě ještě roku 1843 (viz tab. č.1).²⁴ Aby byl stále majitelem louky a hospodářil na ní, se mi zdá nemožné, vzhledem k tehdejšímu životním podmínkám a způsobu života. Mohlo by tedy jít o potomka, ale i k tomu mám výhrady. Jména, která Macůrek uvádí k r. 1843, nápadně korespondují se jmény prvních osadníků: Jan a Jiří Malyjurek, Tomáš Vavrač, Bojko, Lupinský, Noga..., jak je uvádí Popiolek. Navíc v gruntovníci obce Javořinky, ve které jsou zápisy pro léta 1806 - 1850, se vyskytuje zápis kupu Pavla Vavračce z roku 1812 od svého otce Andreše[?]: „Majíce Andres[?] Wawrzacz v téže dědině Jaworzince pod N[ume]rem 52 v Šancovém lesu v 2 hej [?]zapovědi kup panský země tak řečené na Hrczawem po (...): Marčinu Palicu...“²⁵ Z toho je jasně patrné, že Palica svou půdu prodal už před roku 1812.

Tabulka č. 1 – Výtah dominikálních luk

Držitelé	číslo louky	délka louky (sáhy)	roční činže
Jiří Malyjurek	86	440	10 fl.
Jan a Jiří Malyjurek	87	330	5 fl. 30 kr.
Josef Bojko	88	306	6 fl. 15 kr.
Jakub Lupinský	89	280	6 fl. 48 kr.
Tomáš Vavrač	90	280	5 fl.
Jan Noga a Tomek Vavrač	91	268	6 fl.
Martin Palica	92	180	4 fl. 15 kr.
Lukáš Jakus	93	180	6 fl. 48 kr.
Pavel Ligocký a Jiří Martínek	94	114	8 fl.

APT, K: Gränzbeschreibung der Steuer-Gemeinde Jaworzinka. sign. 2164.

Viz též MACŮREK, J.: Z dějin obce Hrčavy. Slezský sborník r. 54, 1956, příloha 2.

V prameni je skutečně uvedeno datum: Teschen den 26. Mai 1843. Jména se však naprosto neshodují se jmény, uvedenými v tomtéž prameni k roku 1838 (viz tab. 2). V rozmezí pěti let se podle mne nemohla takto výrazně změnit struktura obyvatel na Hrčavě. Případá mi to nepravděpodobné. Také počet luk napovídá, že na Hrčavě v té době nežilo dvanáct osadníků, nýbrž devět, resp. 12 osadníků na devíti gruntech. Myslím si, že pramen sice vznikl v r. 1843, ale podle nějaké starší předlohy, nebo prostě vyjadřoval původní stav v době zakládání osady.

V této citaci se ovšem objevuje místní údaj, na který bych rád upozornil, a sice „Šancový les“. Nachází se totiž také v další gruntovníci, která mapuje období let 1713 - 1835. V ní se vyskytují kupy Jakuba Ligockého (Nr. 55), Jakuba a Jana Motyky (Nr. 57) a Jana Lajczaka (Nr. 58). U všech je napsána formulace: „(...) kup panské země [popř. dělnicy] v Šancovém lesu (...) na nově osedlost (...)“²⁶ Na Hrčavě však žil pouze Jakub Ligocký. Jména dalších dvou mužů, ani čísla jejich domů, se v jiných pramenech na Hrčavě nenacházejí. Šancový les je zřejmě pomístní název pro určitou oblast, která zasahovala i do jiných nově zakládaných osad, které jsem už výše jmenoval. Podobný

problém vyvstává v gruntovnících u názvu „Šivoňovský salaš“. Vyskytuje se např. v kupu Adama Jakuse z roku 1813: „(...) po zemřelém Bartolomeju Jakusi z jeho pozůstalosti (...) přijímá jeho syn Adam Jakus podle inventáře celou pozůstalost s temi budůnkami pod N[ume]rem 54, které na tem od Milosti vrchnosti povoleného a oddaného kupu země na Hrczawy nazvané v Salaši Šivoňovskim (...)“²⁷ Velmi zajímavý je zápis pod číslem 66: „Decret dle Jakuba Lupienskigo na kup země Hrczawi, řečená v Salašu Šivoňovskim (...) Kup Jana Lupienského z Jaworzinky na chalupu zbudovanu na knížecím gruntě sub Nro 66 (...) Jakob Lupinski z Jaworzinky od slavné Administrace vedle decretu sub

dato 20. 12. [1]782 roku nadobyl panskú zem Hrczawy řečené v Salašu Šivoňovskim (...)“²⁸ Tato salaš také zasahovala na jiná území, třeba na Matějku, což byl stejně jako Hřčava, a stejně jako další nové osady, panský grunt. Důležitá je však zmínka o dekretu, který získal Jakub Lupinský roku 1782. Tento dekret se nedochoval a vyvstává tedy otázka, zda se totéž nemohlo

stát dalším dekretům. Noví osadníci tedy dekrety obdržet mohli. Nedochovaly se však, takže to nelze tvrdit s jistotou. V tzv. právech na pastvu (Weiderechte) se objevuje kolonka - „das Weiderecht gründet sich auf:“²⁹ U Hřčavanů je napsáno, že se právo zakládá na dekretě z 20. 12. 1782 a také následných kupech. Dekretů je uvedeno deset, všechny se stejným datem.³⁰

Tabulka č. 2 - Popis usedlostí osady Hřčava (r. 1838)

Reg. čís.	Číslo domu	Jméno	Výměra pozemků				Stanovené množství dobytka	Poznámky
			jochy	převod	sáhy	převod		
87	55	Ligocký Pavel	5	2,875 ha	827,5	0,3 ha	2	Vrchnost si vyhradila ius retractus a právo převážet dřevo přes tuto louku, a za příklučení má se zaplatit ročně ve 4 splátkách po 13 zl. 45 kr.
88	66	Sobala Pavel	5	2,875 ha	827,5	0,3 ha	2	do pokladny
89	54	Jakusová Anna	6	3,45 ha	164	0,059 ha	3	Po 4 roky platit ročně 15 kr. do pokladny. Vyhrazeno ius retractus.
90	52	Vavrač Pavel	10	5,75 ha	300	0,1 ha	3	Po 5 roků platit ročně 20 krejcarů k rentě
91	53	Burý Jiří	4	2,3 ha	703,5	0,25 ha	2	Po 3 roky 15 kr.
92	65	Vavrač Pavel	4	2,3 ha	703,5	0,25 ha	2	Po 3 roky 15 kr.
93	64	Vavrač Tomáš	8	4,6 ha	1468	0,53 ha	3	Po 5 roků 18 kr.
94	60	Vavrač Jakub	8	4,6 ha	351	0,13 ha	3	Po 4 roky 20 kr.
95	61	Bojko Jiří	8	4,6 ha	1183	0,45 ha	3	Po 5 roků 17 kr.
96	74	Malyjurek Michal	5	2,875 ha	590	0,2 ha	2	Po 5 roků 10,30 kr.
97	45	Malyjurek Adam	5	2,875 ha	590	0,2 ha	2	Po 5 roků 10,30 kr.
98	70	Michálek Pavel	18	10,35 ha	735	0,26 ha	3	Po 6 roků 25 kr.

AP, TK: *Gränzb Beschreibung der Steuer-Gemeinde Jaworzinka. sign. 2164.*

Viz též MACŮREK, J.: *Z dějin obce Hřčavy. Slezský sborník r. 54, 1956, příloha 2.*

Převody podle – INDRA, B.: *Míry a váhy ve Slezsku. Slezský sborník r. 60, č. 4, 1962.*

Do roku 1750 platily ve Slezsku vratislavské (slezské) délkové a plošné míry. V pol. 18. st. byly oficiálně nahrazeny měrami vídeňskými. Protože však byl slezský berní katastr z r. 1723 založen na vratislavské míře, byly vídeňské plošné míry zavedeny vlastně až počátkem 19. st. /INDRA, B.: Míry a váhy ve Slezsku... s. 494. V tab. 1. jsem délky luk nepřeváděl, protože není jisté datum jejich výměru, a tedy není jasné podle jakých měr byly vytvořeny. Obě tabulky lze nalézt v Macůrkově článku v daleko preciznějším provedení, uvést jsem je ovšem musel pro přehlednost informací v tomto článku a pro dokumentaci svých názorů, které se od Macůrka poněkud liší.

Kolik tedy vlastně novoosadníků bylo? Macůrek uvádí, že k r. 1838 zde žilo 12 osedlých. Tento počet pak označuje za větší než v 70. - 80. letech 18. století.³¹ Vychází ze zápisu poplatků a robot (Beschreibung der Ansässigkeiten, Zinsungen und Robothen der Gemeinde Jaworzinka), ve kterém je na Hřčavě zapsáno 12 „platičů“: Pavel Ligocký, Pavel Sobala, Anna Jakusová, Pavel Vavrač, Jiří Burý, Pavel Vavrač, Tomáš Vavrač, Jakub Vavrač, Jiří Bojko, Michal Malyjurek, Adam Malyjurek a Pavel Michálek (viz tab. 2). Všichni, až na Adama Malyjurka, vlastnili na Hřčavě dřevěná obydlí; všichni, až na J. Burého a A. Malyjurka, měli stáje pro krávy. Zajímavostí je určitě jediná stáj pro ovce, kterou vlastnil Pavel Vavrač.³² Ze seznamu ne-

movitostí (Verzeichniss der sämtlichen selbständigen Grunbuchsrealitäten der Ca[mer]al Gemeinde Jaworzinka), který byl zhotoven v červenci 1838, zjišťujeme čísla domů a registrační čísla pozemků (viz tab. č. 2).³³ V tomtéž prameni se nachází určitá zvláštnost: popis hranic polí obce Javořinky (Abgränzung des Dörfes Jaworzynka), který sem nezapadá datem svého vzniku - 1788. Je psán česky a hranice jsou udávány čísla kopců. Pod číslem 87 se píše: „Deto jde hranice dolů tím Vavračovým potokym pod Hyrczawy...“, pod č. 88: „Deto jde hranice vpravo popod Hyrczawy a zůstává vpravo hyrczowjanské pole, vlevo slovynská strana“. Hřčava se dále vyskytuje až po č. 98: „Deto jde hranice do toho Čyrného potoka po-

*Stavení s podyšynin
a brugem
sbírky Muzea Těšínska
inv. č. G 8444*

za *Hyrzawy*...“ Hřčava je sice zmíněna také pod č. 99, nicméně se domnívám, že zde vystupuje jako bližší místní určení: „*Deto jde hrani-
ca jak prv prosto do Čyrného potoka a zůstává
napravo Hyrczawy*...“³⁴ Shoda čísel kopců a registračních čísel, uvedených v seznamu nemovitostí (87 - 98), mi připadá více než zarážející. Podle mého mínění tedy už v 80. letech 18. století žilo na Hřčavě 12 novoosadníků a jejich počet se do 2. pol. 19. století nezměnil.

Změnila se ovšem částečně jména. Už se neobjevují Noga, Palica nebo Martínek (viz tab. 1), ale nově např. Sobala, či Jurošek. Většina jmen hrčavských osadníků se vyskytuje v seznamech obce Javořinky. Mimo to však mnoho jmen známých na Hřčavě v 1. pol. 19. století lze nalézt také v jiných osadách jižního Těšínska, např. v Bukovci, Návsi, Jistebné, Mostech, Písečné atd.³⁵

Způsob obživy

1. SALAŠNICTVÍ

První osadníci dostávali grunty především uprostřed lesa, přičemž ohraničení se provádělo zářezy na kmenech buků, tzv. odkřasy. Proto se v pramenech objevuje pro označení jednotlivých gruntů termín odkřas. Osadníci si museli les vysekat, což často zneužívali a vytínali větší plochy, než jim byly vyměřeny. Lesní úředníci pochopitelně toto „přirubování“ zakazovali.³⁶

V 18. st. bylo hlavní obživou pro těšínské horaly salašnictví. Na Těšínsko jej zavedli valašští kolonisté, kteří sem přišli i se stády tzv. valašského dobytka, tj. zvláštního odolného druhu ovcí a koz.³⁷ Nicméně hrčavští novoosadníci měli povoleno chovat a pást pouze krávy, a to ještě povolený počet. Někdy sice louky rozorali

*Na salaši
foto Karel Kaleta
sbírky Muzea Těšínska
inv. č. G 3172*

*Kostel sv. Cyrila a Metoděje
foto Jan Byrtus*

a stavěli si u nich budůnky, stodoly a stáje, ale to bylo vlastně zakázáno. Pasení ovcí bylo na panské půdě povoleno po r. 1800 jen výjimečně.³⁸

Důvodem byla snaha těšínské komory o likvidaci, či výraznou redukci salašnictví. To mělo nadále existovat jen ve východní části těšínských Beskyd (Visla, Brenná), západní (těšínsko-jablunkovský) komplex měl být prakticky rezervován pro lesní podnikání.³⁹ Salašnický dobytek - ovce, kozy - je náročnější na prostor než skot a kvůli němu byly káceny rozsáhlé plochy lesa. K opatřením, chránícím lesní kulturu před dobyt看em, se přistupovalo tehdy v celé

habsburské monarchii (viz např. lesní patent 1756). Na území Těšínska se začala ve větší míře realizovat od 70. let 18. století (po výstavbě železáren v Ustroni). Všelijaké zákazy vyvolaly v letech 1795 až 1800 povstání horalů, které skončilo dohodou mezi horaly a komorou. Poddaní ztratili právo na pastvu v lese, na druhé straně získali nárok na plné využití prostor vyhrazených k pasení.⁴⁰ Spor tím ovšem neskončil. Těšínská komora se v dalších letech snažila zakázat úplně

chov koz, které způsobovaly v lesích největší škody, hlavně na vysazených mladých stromcích.⁴¹ Navzdory císařskému rozhodnutí z roku 1821, kterým se pastva koz na horách připouštěla, byla těšínskou komorou až do pol. 19. století velmi omezována.⁴²

Není se proto čemu divit, že k roku 1838 měl na Hřčavě stáj pro ovce jen jeden osadník, Pavel Vavřáč, který měl navíc určené plochy k pastvě (bestimmte Hutungsflächen), ostatní osadníci neurčené (unbestimmte).⁴³

Po roku 1800 byla zrušena rovněž řada salašů, např. salaš Rzawka nebo Girová.⁴⁴ Oproti tomu těsně před tímto rokem byla založena Šivoňovská salaš.⁴⁵ Patrně to byla snaha komory vymezit prostory pro pasení. Každopádně se pole Hřčavanů nacházela na území Šivoňovské salaše a byla označována jako Sallaschwiesen („salašové louky“, „louky na salaši“).⁴⁶ Majitelé měli na svá pole emfyteutická (dědičná) práva, tzn. že je mohli předávat svým potomkům, popř. prodávat, ale jen se souhlasem vrchnosti.⁴⁷

Poměry po roce 1800 byly pro salašnictví ještě relativně příznivé. To ovšem skončilo roku 1853 po vydání císařského dekretu o rušení nebo regulaci servitutů.⁴⁸ Horské pastviny, vymezené pro dobytek horalů, připadly těšínské komoře. Za odškodnění práva na pastvu dostali bývalí poddaní přibližně jen polovinu pastvin do svého vlastnictví. O tyto pastviny se podělily salašnické spolky. Někdy se podílníci (společní majitelé) rozhodli o dalším společném hospodaření, ale většinou byl pozemek rozdělen jednotlivým podílníkům, kteří jej pak používali pro individuální výpas hovězího dobytka nebo jej přetvořili na louku. Salašnictví neustále upadalo, rozmáhal se spíš chov skotu.⁴⁹

*Stařec z Beskyd
foto Jaroslav Čech*

*Přestavba domu
sbírky Muzea Těšínska
inv. č. G 841*

2. LESNICTVÍ

K úpadku salašnictví v 19. století přispěl jeho velmi skromný hospodářský efekt. V první polovině 19. století dodávali salašníci na trh prakticky jen brynzů. Do Brna, Vídně a jinde se sice vyváželo máslo, ale to bylo především výsledkem chovu krav. Mléko a vlna ovcí zůstávaly doma pro spotřebu početných rodin, což brzdilo rozvoj odvětví textilní výroby - vlnářství. Tento stav byl v ostrém kontrastu s obdobím do pol. 18. století. Do té doby bylo totiž salašnictví zaměřeno na export a dodávalo suroviny pro rozsáhlý vesnický průmysl.⁵⁰

Rozvíjející se těžký průmysl (železárenství) na konci 18. a poč. 19. století si vyžadoval neustálý přísun paliva, a tím tehdy bylo dřevo. Těšínská komora disponovala obrovským komplexem lesů, a tak připadla lesnímu hospodářství na Těšínsku zvláštní úloha. Největší rozmach zažilo lesní podnikání ve 40. letech 19. století v souvislosti s rozvojem hutního průmyslu (tehdy vznikají Třinecké železárny).⁵¹

Úpadek salašnictví zbavoval horalové rodiny prostředků k existenci. Mezi omezenými možnostmi jiných zdrojů obživy vystupovala stále více do popředí námezdní práce v lese. Největší intenzita lesního hospodářství byla na Jablunkovsku a tamní horské vesnice byly do lesní námezdní práce nejvíce zapojeny.⁵² Do jablunkovského revíru patřila i Javořinka, a tudíž i Hřčava.

Většina Hřčavanů vlastnila maximálně tři krávy. Víc jim nebylo povoleno. Proto nebylo jejich hlavní obživou salašnictví. Práce v lese pro ně znamenala výrazný doplněk k zajišťování existence. Píše se o ní také v hrčavské kronice: „Dle vypravování pana Jana Sikory (starého) (...) za

jeho otce (který byl knížecím hajným) museli lidé stahovati celé kmeny [stromů] k Černému potočku, kde je (...) pálili (...) Později byla ovšem větší poptávka po dřevě a bukové lesy byly vykáčeny. Místo nich se osazovaly lesy smrkové, které rychleji rostou a jsou tudíž rentabilnější“.⁵³ Podle mého názoru se Hřčava výrazně lišila od ostatních obcí na jižním Těšínsku, kde žila spousta lidí, kteří chovali valašský dobytek (ovce, kozy). Osadníci přišli na Hřčavu v době, kdy už vrchnost neměla zájem na rozšiřování pastvin na úkor lesů. Proto nedovolila Hřčavanům chovat jiná zvířata, než hovězí dobytek, a to ještě v počtu dvou, tří kusů. Krávy neničily lesní porosty a nepotřebovaly ani velký prostor k pasení.

S těžbou dřeva souviselo ještě jedno významné odvětví činnosti, a sice povoznictví. To bylo v té době rozšířeno mnoha vesnicích ležících v blízkosti Těšína a dopravních tepen. Vzhledem k tomu, že Bukovec, Javořinka, Jistebná nebo Lomná ležely poměrně daleko od hlavních obchodních cest, bylo v nich povoznictví zaměřeno především na transport dřeva.⁵⁴

3. ZEMĚDĚLSTVÍ

Pro některé osadníky byla námezdní práce v lese jen doplňkovým zdrojem obživy, jiní byli odkázáni výlučně na ni. Práce v lese byla pro bezzemky a pro horaly se ždíbcem půdy přitažlivá hlavně proto, že aspoň částečně uspokojovala jejich hlad po půdě. Byla totiž spojena s vyhlídkou na propachtování pole. Toto pronajímání pozemků se rozšířilo hlavně od 30. let 19. století. Zemědělství zde ovšem nebylo jednoduché, protože pole ležela vysoko v horách a obilí se na něm sklízelo napůl zelené, jelikož nikdy nedozrálo.⁵⁵

Obilniny hrály pochopitelně nejvýznamnější úlohu mezi plodinami. Vzhledem k podnebí se však neosévala prakticky vůbec pšenice, která vyžaduje teplejší počasí a lepší půdu. Pěstovalo se především žito, ječmen (obojí jařiny) a oves, z technických plodin len, z okopanin pozdní brambory.⁵⁶ S obilninami se někdy vysévaly také luštěniny (hlavně bob), které tvořily podstatnou část stravy obyvatel celého Těšínska. Vysloveně každodenním pokrmem těšínského lidu ovšem bylo zelí.⁵⁷

Významným zemědělským artiklem se stal jetel, jakožto krmivo. Hospodářské zvířectvo se pochopitelně krmilo také senem, přičemž seno-seče byly pouze jedenkrát ročně.⁵⁸

Způsob zemědělství na Hřčavě byl poměrně primitivní ještě i ve 20. století, protože nerovnost terénu znemožnila zavedení strojů. Drsné klima způsobuje opožďování jarních prací, kamenité půdy, chudé na živiny, vyžadují velké množství hnojiva a nechávají se po několik let ležet úhorem, na němž se pase dobytek. Není proto divu, že ještě na počátku 20. století se na Hřčavě všeobecně používal dřevěný pluh.⁵⁹

4. TKALCOVSTVÍ

Až do první světové války bylo na Hřčavě velmi rozšířeno pěstování a zpracování lnu.

Poznámky

1 MACŮREK, J.: Valaši v západních Karpatech v 15.-18. století. Ostrava 1959, s. 135.

2 GAURA, K.: Jablunkovské šance. Těšínsko č.1, 1968, s.22.

3 JURA, R. F.: Jablunkovské šance. Bezkydy-Jeseníky r. 8, č. 7, 1934, s. 156.

4 Archiwum Państwowe, oddělení Těšínská komora (dále AP,TK): Korespondencja różnych panów, oficerów, ksiąząt, Stanów Książstwa Cieszyńskiego w prawach pieniężnych, potrzeb wojska, sytuacji woj. na szańcach pod Jabłonkówem, wywiadu itp. (1603-1668), sign. 83. Viz též Macůrek, J.: Z dějin obce Hřčavy. Slezský sborník r. 54, 1956, s. 517.

Skoro u každé chalupy měli alespoň záhonek nízkorostlého lnu pro vlastní potřebu.⁶⁰ Zaséval se na konci jara, kdy už byly ostatní práce skončeny. Na Hřčavě se říkalo, že se len seje „v Mujžiša“, tzn. že se setím lnu nebylo třeba spěchat. Jméno Mujžiš totiž není v kalendáři a vzniklo slovní hříčkou: „kedy může“.⁶¹

Zpracovávala se také vlna z ovcí, a to na stejných stavech a stejným způsobem jako len (produktem je vlněné sukno, ze lnu plátno). Ovce nebyly chovány ve velkém, ale většinou při jednotlivých staveních, takže sukna nebylo nazbyt a užívalo se hlavně k domácí spotřebě, výrobě rukavic, ponožek, šálů apod.⁶² Nicméně pokud vznikly nějaké přebytky, objevily se na trzích v nejbližším okolí. Jak mi sdělil pan Miloslav Hampel, ještě za RČS se chodívalo s tkalcovskými výrobky na trh do Čadce.

Vývoj školství a církevních poměrů

Obě dvě témata, tedy jak školství, tak náboženství, jsou z hlediska informativního materiálu pro Hřčavu těžko vystopovatelná, protože tato osada byla brána jako součást Javořinky, takže zápisy např. v matrikách neobsahují konkrétní místní určení.

Hřčavské děti navštěvovaly školu v Javořince, přičemž upozorňují, že ve skutečnosti byla Hřčava od Javořinky vzdálená 3 km. Školní docházka byla tedy často přerušena, hlavně v zimě, kdy napadlo 2 až 3 m sněhu. Přitom až do roku 1848 nebyla škola ani v Javořince a vyučovalo se po chalupách. Učiteli byli staří vysloužilí vojáci. Teprve po zrušení celních stanic na rakousko-uherské hranici byla v jedné opuštěné budově, zvané Třicíatek, zřízena⁶³ škola. V této škole se vyučovalo do r. 1868 moravsky, a pak polsky.⁶⁴

Ještě hůř na tom byli Hřčavané s kostelem a hřbitovem. Patřili pod farnost Jistebné, která je od Hřčavy vzdálená 12 km.⁶⁵ Do poč. 19. st. přitom patřila obec Javořinka pod jablunkovskou faru, jak svědčí matriky pro tuto obec, uložené v Zemském archivu v Opavě. Poslední oddací matrika, zapsaná na římsko-katolické faře v Jablunkově, sahá do roku 1813. Nejtěžší situaci pak měli protestantští obyvatelé, protože museli, a musejí dodnes, navštěvovat bohoslužby až v Návsi (za Jablunkovem), kde stojí nejbližší evangelický kostel.⁶⁶

- 5 AP,TK: Jablunków - fortyfikacje (1626-1839). sign. 90. Viz též Macůrek, J.: Z dějin obce Hřčavy. Slezský sborník r. 54, 1956, s. 518.
- 6 MACŮREK, J.: Z dějin obce Hřčavy.... s. 518.
- 7 TÉMA, B.: Původ jména Hřčava. Těšínsko č. 1, 1967, s. 1-3.
- 8 POPIOLEK, F.: Historia osadnictwa w Beskidzie Śląskim. Katowice 1939, s. 158.
- 9 AP, TK: Urbarium Der Herzoglich Technischen Cammer de Anno 1621, sign. 2545.
- 10 POPIOLEK, F.: Historia osadnictwa.... s.158.
- 11 AP, TK: Urbarium register Cammer Guetter zue dem Schlos Teschen gehorig, sign. 2546.
- 12 DAVÍDEK, V.: Osídlení Těšínska Valachy. Praha 1940, s. 44.
- 13 JURA, R. F.: Jablunkovské šance..... s. 158.
- 14 K.: Horská vesnička Hřčava. In: Výstava Těšínska. Český Těšín 1955. s.149. Viz též KRONIKA obce Hřčavy, s. 1.
- 15 GAURA, K.: Jablunkovské šance.... s. 22.
- 16 POPIOLEK, F.: Historia osadnictwa.... s. 162-163.
- 17 Tamtéž, s. 164.
- 18 Tamtéž, s. 165.
- 19 KRONIKA obce Hřčavy, s. 2-3. Hasičské skladiště, třebaže zápis je z r. 1932, dodnes stojí. Původní funkci už ovšem nemá.
- 20 AP, TK: Sprawy lok i pastwisk w gminie Jaworzynka. sign. 2486. Viz též MACŮREK, J.: Z dějin obce Hřčavy... s. 521.
- 21 POPIOLEK, F.: Historia osadnictwa.... s.163. Viz též MACŮREK, J.: Z dějin obce Hřčavy.... s. 521-522.
- 22 Zemský archiv v Opavě (dále ZAO), Josefský katastr - Javořínska, inv. č. 1029, 1030.
- 23 AP, TK: Urbarium. Die Gemeinde Mosty hinter Jablunkau und Jaworzinka... sign. 2595.
- 24 MACŮREK, J.: Z dějin obce Hřčavy.... s. 525 a 526.
- 25 AP, TK: Księga gruntowa gminy Jaworzynka, sign. 1942/28
- 26 ZAO, Sbirka pozemkových knih: Gruntovní kniha Javořínska, inv. č. 1487.
- 27 Tamtéž.
- 28 AP, TK: Księga gruntowa gminy Jaworzynka, sign. 1942/28.
- 29 AP, TK: Anmeldungen und Provokationen, dann einige Verhandlungen betreffend die Ablösung der Requirung der Grundlasten in der Gemeinden... sign. 2709, fasc. II.
- 30 Tamtéž.
- 31 MACŮREK, J.: Z dějin obce Hřčavy... s. 525.
- 32 AP, TK: Gränzbeschreibung der Steuer - Gemeinde Jaworzinka. sign. 2164.
- 33 Tamtéž.
- 34 Tamtéž. Macůrek cituje až po číslo kopce 119 na s. 522-523.
- 35 MACŮREK, J.: Z dějin obce Hřčavy... s. 525.
- 36 POPIOLEK, F.: Historia osadnictwa... s. 165.
- 37 STOLARÍK, I.- ŠTIKA, J.- TOMOLOVÁ, V. [Ed.]: Těšínsko I. Šenov 1997, s. 146.
- 38 POPIOLEK, F.: Historia osadnictwa... s. 167.
- 39 PITRONOVÁ, B.: Těšínské Beskydy na sklonku feudalismu. Brno 1968, s. 75.
- 40 STOLARÍK, I.- ŠTIKA, J.- TOMOLOVÁ, V.: Těšínsko I.... s. 147-148.
- 41 PITRONOVÁ, B.: Těšínské Beskydy... s. 93.
- 42 STOLARÍK, I.- ŠTIKA, J.- TOMOLOVÁ, V.: Těšínsko I.... s. 148.
- 43 AP, TK: Anmeldungen und Provokationen, dann einige Verhandlungen betreffend die Ablösung der Requirung der Grundlasten in der Gemeinden... sign. 2709, fasc. II. Tento pramen je sice datován lety 1858-1870, ale jména v něm uvedená jsou shodná s r. 1838 a vyskytují se v aktech Weidrechte (práva na pastvu).
- 44 PITRONOVÁ, B.: Těšínské Beskydy... s. 167.
- 45 POPIOLEK, F.: Historia osadnictwa... s. 164.
- 46 AP, TK: Dominikal Sallaschwiessen bei der Steuergemeinde Jaworzinka. sign. 2540. V inventáři těšínské komory se nachází pro tento pramen časové vymezení: pravděpodobně pol. 19. st. Kromě toho jsem zde však našel další pramen (Emphyteutisches Grundbesitzthum bei der Steuergemeinde Jaworzinka, sign. 1822), který je vymezen lety 1823-1836, a údaje pro Hřčavu jsou v něm přeškrtnuty se zápisem In den Sallaschwiessen. Jména, zapsaná v Sallaschwiessen, se shodují s prameny z r. 1838.
- 47 POPIOLEK, F.: Historia osadnictwa... s. 167.
- 48 STOLARÍK, I.- ŠTIKA, J.- TOMOLOVÁ, V.: Těšínsko I.... s.148. Servitut - slovo z latiny, znamená služebnost na panských gruntech. Obsahovala především právo na pasení dobytka na loukách a právo na sbírání dřeva na topení v lese. Sloužila také dědicům rolnických gruntů. / WIELKA encyklopedia powszechna, sv. 10. WARSZAWA, s. 466.
- 49 Tamtéž, s. 148.
- 50 PITRONOVÁ, B.: Těšínské Beskydy... s. 113.
- 51 Tamtéž, s. 115-116.
- 52 Tamtéž, s. 136-137.
- 53 KRONIKA obce Hřčavy, s. 3.
- 54 PITRONOVÁ, B.: Těšínské Beskydy... s. 144.
- 55 Tamtéž, s. 137-138.
- 56 Státní okresní Archiv (dále SOKA) Karviná, Okresní úřad Český Těšín: Sčítání lidu v r. 1900, inv. č. 64. Údaje v tomto prameni jsou pochoptitelné pro celou Javořínsku. Viz též STOLARÍK, I.- ŠTIKA, J.- TOMOLOVÁ, V.: Těšínsko I.... s. 116-117.
- 57 STOLARÍK, I.- ŠTIKA, J.- TOMOLOVÁ, V.: Těšínsko I... s. 117.
- 58 SOKA Karviná, Okresní úřad Český Těšín: Sčítání lidu v r. 1900, inv. č. 64.
- 59 STOLARÍK, I.: Hřčava. Ostrava 1958 s. 22-23.
- 60 Tamtéž, s. 58.
- 61 STOLARÍK, I.- ŠTIKA, J.- TOMOLOVÁ, V.: Těšínsko I... s. 190. Viz též STOLARÍK, I.: Hřčava... s. 58.
- 62 Tamtéž, s. 67.
- 63 K.: Horská vesnička Hřčava... s. 150.
- 64 KRONIKA obce Hřčavy, s. 12.
- 65 K.: Horská vesnička Hřčava... s. 150.
- 66 ZAO, Sbirka matrik Severomoravského kraje: Římsko-katolická fara Jablunkov, inv. č. 2907-2910, 2920, 2921, 2924. Evangelická fara v Návsí u Jablunkova, inv. č. 3840-3851.

Madona ze Starého trhu v Těšíně

Irena Kwaśny

Po řadu let byla Madona ze Starého trhu považována za sochu z konce XIX. století a nebudila pozornost badatelů, takže není zmiňována v předválečných publikacích ani v poválečné inventarizaci Katalogu památek umění v Polsku.¹ Zájem o sochu způsobil článek mgr. Mariusze Makowského v místním týdeníku v devadesátých letech.²

*Madona s dítětkem
ze Starého trhu, Těšín, 2000
stav po restaurování,
čelní pohled
foto Dominik Dubiel*

V článku se zmiňuje o slavnostním přenesení Madony z místa před zámek v Těšíně na Starý trh, k němuž došlo 8. prosince 1844. Informuje rovněž o tom, že fundátorkou sochy byla kněžna z rodu Piastovců, která ji objednala u věhlasného sochaře jako projev díky za záchranu z velkého nebezpečí.³

Na počátku tedy byla socha spojena s vládou Alžběty Lukrécie a s obdobím třicetileté války, jež značně poničila zámek i město.

Tvrdilo se, že socha vznikla pravděpodobně v polovině XVII. století, a gotická stylizace jejího oděvu byla připisována gotické tradici, v místním umění poměrně živé.⁴

V roce 1997 provedl konzervátor uměleckých děl mgr. Jarosław Szpakowicz stratigrafické zkoumání sochy, jež potvrdilo její několikeré přemalování, stopy zlacení v původní vrstvě pokrývající kámen zprvu interpretoval jako možné úplné pozlacení postavy.

Na podzim roku 2000 byla Madona spolu s podstavcem a sloupem předána ke konzervaci, kterou Městský úřad v Těšíně světil konzervátorské firmě ARCON mgr. Jarosław Szpakowicze. Konzervaci sochy Madony vedla mgr. Zofia Kamińska, ostatní části provedla konzervátorská skupina mgr. J. Szpakowicze.

Sochařská kompozice, kterou nazýváme Madonou ze Starého trhu, se skládá z čtverhranného sloupu, v němž jsou umístěny trubky přivádějící vodu do fontány a z kruhového sloupu ověšeného hlavicí, na níž byla umístěna koule. Rozměry této části kompozice jsou: 370 cm výška, 54 cm šíře podstavce a 30 cm průměr sloupu. Mezi čtverhranným sloupem a sloupem kruhovým se nacházely dřevěné květináče s květy v kovových držadlech. Ve dvou třetinách výšky sloupu byla uchycena kovová svítilnička na litinovém výstupku. Na kouli stála socha Madony s Jezulátkem o výšce 123 cm a šíři 52 cm. Obě postavy byly polychromované, na hlavách měly připevněny kovové koruny. Hlavu Madony navíc obepínala kovová svatozář s žárovkami (ilustrace č.1).

První etapou konzervátorských prací byla demontáž sochy a její převezení do dílny. Ostatní části byly konzervátorsky ošetřeny přímo na místě. Práce spočívaly v odstranění všech druhotných kovových i dřevěných součástí a v očištění kamene od olejových přemalůb. Při té příležitosti byly zjištěny úbytky kamene v základně čtýřhranného sloupu, které

byly následně doplněny kamenným tmelem; zároveň byly odkryty kulaté otvory, jež byly původním vyústěním odtoku vody do nádrže. Bylo tedy zjištěno, že dolní čtverhranný sloup je součástí kašny, jež se původně nacházela na náměstí. Po demontáži dřevěných květináčů se ukázala kruhová základna sloupu. Po očištění sloupu z přemaleb bylo nanášeno nevelké množství tmele a kámen byl impregnován proti vlhkosti. Podobně byla ošetřena koule umístěná na sloupu. Tři architektonické prvky, tj. podstavec, sloup i koule, jsou vyrobeny z různých druhů pískovce.

Konzervace Madony začala sejmutím korun a aureoly a pokusem o odstranění vrstev olejových přemaleb. Olejové malby, pokrývající v silné vrstvě celý povrch Madony, byly podrobeny zkouškám s cílem určit optimální konzervační metody. Laboratorní výzkum sejmutých vzorků vrstev malby prokázal existenci 34 různých vrstev, z nich většina byla nehistorických, poválečných. Tento výzkum provedla mgr. Elżbieta Orłowska. Pro sejmutí olejových vrstev byla zvolena metoda zmýdelnatění olejových barev obkladem z pasty, skládající se hydroxidu draselného a vápenného těsta v poměru 1:1. Místa z nichž nebyla barva sejmuta zároveň s obkladem, byla po promytí destilovanou vodou čištěna mechanicky za použití skalpelu. Proces byl opakován až do okamžiku, kdy se objevila nejstarší vrstva polychromie, kterou tvořil suřík se zachovanými stopami zlacení. Přebytek suříku byl odstraňován pomocí odpařovací misky a měkkých štětců, a místa, kde se zachovaly fragmenty zlacení, byla fixována. Očištěná socha byla zbavena soli. Značným konzervátorským problémem bylo zpevnění zeslabených částí sochy injekcemi, které fixovaly štěrbinu nacházející se podél záhybů pláště v rozsahu asi 35 cm. Štěrbinu byla poté vyplněna tmelem z pryskyřičnatých lepidel. Podobný tmel byl nanášen i na povrch pláště. Také hlava Jezulátka byla značně poškozena. V oblasti tváře byla zcela zničena, později nedbale vyplněna cementovou maltou a upevněna k tělu kovovým hrotem. Po odstranění cementu byla nutná rekonstrukce tváře podle zachovaných detailů a rekonstrukce původního uchycení hlavy na trup.⁵ Celek kompozice byl po nezbytných rekonstrukcích naimpregnován a barevně sjednocen.

Ukázalo se, že demontované koruny Madony a Jezulátka byly vyrobeny z mosazi, mnohokrát přemalované a popraskané. Byly chemicky ošetřeny s užitím solí seignete v obkladu z dřevěných pilin. Mosazné koruny byly původně pozlacené žárovou technikou, kterážto

Madona s dítětkem ze Starého trhu, Těšín, 2000 stav při konzervaci, detail, čelní pohled, stav po odstranění suříku foto Dominik Dubiel

metoda v současnosti už zanikla. Úbytky pozlacení viditelné po očištění koruny byly doplněny plátkovým zlatem, prasklý kov byl slepen. Celek byl ošetřen roztokem paroloidu v toluenu. Koruny byly připevněny ke kopii sochy, provedené v umělém kameni a umístěné na podstavec na Starém trhu.

V Těšíně se nachází ještě jeden příklad sochy zhotovené v parlérovském stylu. Je to náhrobní tumba pravděpodobně téhož knížete Přemysla, dosti značně poškozená a těžko

Madona s dítětkem ze Starého trhu, Těšín, 2000 stav před konzervací, detail hlavy, pravý profil, viditelné navrstvení olejových barev foto Dominik Dubiel

*Madona s dětátkem
ze Starého trhu, Těšín, 2000
stav při restaurování, čelní
pohled, částečné odstranění
olejových vrstev, viditelné
zlacení koruny,
prvotní pokrytí kamene
suříkem a sazemi
foto Dominik Dubiel*

dostupná k důkladné prohlídce, neboť je druhotně umístěna v hluboké nízké nice presbytáře původně dominikánského kostela zasvěceného sv. Máří Magdaleně.

Po ukončení konzervátorských prací byly vzaty dva nevelké vzorky kamene z Madony a z Přemyslovy tumbly s cílem provedení petrografického výzkumu. Na doporučení Městského úřadu v Těšíně jej vykonal doc. Dr. hab. Marek W. Lorenz. Výzkum potvrdil identičnost obou vzorků kamene, což umožnilo

*Madona s dětátkem
ze Starého trhu, Těšín, 2000,
stav před konzervací,
detail dětátka, viditelné
loupání olejových barev
foto Dominik Dubiel*

domnívat se, že obě sochy byly vyrobeny z téhož materiálu a na témž místě. S výsledky těchto zkoumání se seznámil český petrograf doc. RNDr. Jan Šrámek, který určil, že kámen pochází z těšínských ložisek.⁶

Madona je postavou mladé ženy s nahým dítětem sedícím na její levé ruce. Je oblečena do ženského oděvu, obvyklého na evropských dvorech ve druhé polovině XIV. století. Stojí v nevelkém kontrapostu se skloněnou hlavou pozorně otočenou k Jezulátku. Je oblečena do dlouhých, původně červených, přiléhavých šatů s výstřihem, s dlouhými rukávy, u zápěstí sepnutými řadou drobných kulatých knoflíků. Přes ramena má přehozený široký plášť z hrubé tlusté látky původně modrý, na okrajích obšitý stříbrnou lemovkou a na prsou sepnutý čtvercovou broží s kabošony (částečně poškozenou). Plášť přikrývá jen hýždě nemluvněte a spadá dolů v bohatě zřasených klikatých záhybech. Nohy jsou obuté do špičatých kožených střevíců se zvýrazněnou podešví. Madonina tvář věrně zrcadlí krásu neznámé mladé ženy. Oválná tvář je lehce nesymetrická, zatímco vysoké čelo, rovný klasický nos a vyčnívající brada jí dávají portrétové rysy. Hlavu zdobí dlouhé vlasy tvořící rourkovité lokny a spadající na ramena a záda, s nevelkým pramenem vlasů na výstřihu. Na hlavě byla nasazena koruna - široký prstenec zdobený čtyřmi nízkými a čtyřmi vysokými liniemi (dnes neexistujícími). Na levé Madonině ruce neklidně spočívá nahé Jezulátko, lehce přikryté Matčiny pláštěm, hrající si s broží a jablkem, které drží Madona. Částečně poškozená hlava Jezulátka si zachovala charakteristický účes z drobně zkadeřených vlasů a hluboký otvor na čele, možná stopa po uchycení drahého kamene. Jezulátko v této podobě je baculatým chlapečkem sedícím na Matčině předloktí. Obě postavy jsou vytesány s velkou péčí o detaily, podané naturalisticky. Naturalismus je viditelný rovněž ve věrném ztvárnění kostýmových prvků, které vytesány do kamene ukazují strukturu, tloušťku i charakter látky, z níž byly vyrobeny, stejně jako kompozici, přirozený kontrapost postavy, mistrovské zvládnutí individuálních rysů Madoniny tváře, eleganci gesta dlaně držící jablko. Socha byla původně zcela polychromována a tedy určena do interiéru. Polychromie se dochovala jen v náznacích, když původní malířská vrstva byla úplně zničena požárem, o čemž svědčí dodnes zachované stopy sazí. Viditelné je naopak výrazné cihlově červené zbarvení značné plochy kamene, které je stopou po suříku s olejem silně vetřeném do kamene, což bylo podkladem pod zlacení.

Stylisticky lze sochu spojovat s bustami čtyř žen Karla IV., jež se nacházejí na triforiu pražské katedrály sv. Víta (ilustrace č. 4).⁷

Těšínská Madona i busty čtyř císařových žen představují mladé ženy s individuálními portrétními rysy, s precizně a naturalisticky provedenými vlasy, s více méně zdůrazněnou bradou, s vysokým čelem a výraznými očima. Přílehlavé šaty s hlubokými výstřihy jsou zdobeny brožemi podobného tvaru. Busty žen Karla IV. jsou datovány rokem 1374. Tak je jistě možno datovat i těšínskou Madonu, spojenou rovněž se sochařskou dílnou Petra Parlěře.

V sedmdesátých letech XIV. století vládl knížectví Těšínskému kníže Přemysl, zvaný Nošák. Až do konce života vykonával odpovědné funkce na pražském dvoře, nejprve ve službě českého krále Karla IV., po jeho smrti Václava IV. Pobyt v Praze a postavení knížete u dvora mu dávaly možnost seznámit se záměrem výstavby katedrály sv. Víta v Praze, stejně jako s okruhem jejích stavitelů, sochařů a malířů. Jeho pozice i majetek mu dovozovaly zakoupení sochy u některého z tvůrců, kteří tam pracovali, či dokonce u samého mistra. Kdo ale byl přímým objednavatelem sochy? Citovaná poznámka v tisku z roku 1844 říká, že si ji kněžna z rodu Piastovců zamluvila u slavného sochaře. Byla snad dotyčnou piastovskou kněžnou nejmladší, hezká Přemyslova sestra, kněžna Alžběta, daná do kláštera v Trzebnici, markrabětem Janem Jindřichem z kláštera Istivě unesená a později zapuzená?⁸ Fundátorkou sochy mohla být též jiná kněžna z dosti početného rodu, nemáme však informace o nebezpečnostech a neštěstích, které, můžeme-li věřit poznámce, byly bezprostředním důvodem k zakoupení sochy.

Nemáme rovněž žádné informace o tom, pro jaký interiér byla Madona objednána. V Těšíně v té době existovala románská rotunda z první poloviny XI. století, gotický dominikánský kostel za městskými zdmi, pohřební místo těšínských Piastovců, farní kostel sv. Jiří. Tyto objekty byly zdobené malířskými a sochařskými díly,⁹ z nichž jen nemnohá přetrvala do současnosti. Projekt přestavby zámku, sídla knížete Přemysla ve druhé polovině XIV. století, zahrnoval rovněž „modernizaci“ rotundy – zámecké kaple – v gotickém stylu. Během archeologických prací prováděných v letech 1947-1956 byly uvnitř nalezeny prvky gotické přestavby: keramické destičky s piastovským orlem a nápisem Primislaus Dux Tessinensis, stopy polychromie v apsidě a gotická okna. Není vyloučeno, že v rámci tohoto projektu přestavby interiéru byla objednána Madona.

Madona s děťátkem ze Starého trhu, Těšín, 2000 stav během restaurování, koruna děťátka, povrch po odstranění olejových přemalob
foto Dominik Dubiel

Není příliš velká a nemohla tedy být umístěna ve velké výšce.¹⁰

Patrně na přelomu XV. a XVI. století, možná v důsledku požáru zámku a rotundy v roce 1484, byla zničena polychromie Madony, neboť dodnes jsou na postavě viditelné stopy sazí. V důsledku pádu pukla kolmo od rukou dolů podél záhybu pláště, ztratila korunu, a v téže době byla rovněž zničena tvář krk a ramena Jezulátka. Můžeme se domnívat, že tehdy došlo k poškození drobných elementů, jako

Madona s děťátkem ze Starého trhu, Těšín, 2000 stav během restaurování, koruna Madony, proces odstraňování olejových přemalob
foto Dominik Dubiel

*Madona s dětátkem
ze Starého trhu, Těšín, 2000
stav po restaurování, mosazné
koruny zlacené žárovou
metodou
foto Dominik Dubiel*

*Madona s dětátkem
ze Starého trhu, Těšín, 2000
stav před restaurováním,
čelní strana
foto Dominik Dubiel*

prstu Jezulátka a brože. Po této události byla kompozice opravena, v úplnosti pozlacená a korunována dvěma mosaznými korunami zlacenými žárovou metodou. Zlacení suříkem stejně jako zlacení kovu žárem byly středověkými metodami, které v novodobých časech postupně zanikly. Pravděpodobně v té době byla socha umístěna venku.

Za třicetileté války, kdy zámek i město byly střídavě dobývány švédskými a císařskými vojsky, byla Madona znovu poškozena. Dochované stopy sazí svědčí o požáru, který poškodil tvář Jezulátka. Nové zlacení je asi možno spojovat s postavením Madony před zámek v roce 1706 hrabětem Wilczkem.¹¹ Nejspíše tehdy byla socha doplněna sloupem a koulí. Tyto prvky jsou vyrobeny z jiného druhu kamene a jiným způsobem opracované.

Po přestavbě části zámku na myslivecký zámeček byla do nového okolí se nehodící archaická socha v roce 1844 přenesena na čtverhranný podstavec kašny na Starém trhu¹² Těšínská Madona stejně jako Přemyslova tumba a ostatní dochované fragmenty sochařské výbavy kostelů z území Těšínska a okolí vyžadují provedení srovnávacího a archivního výzkumu, který možná dovolí rozluštit historii jejich vzniku. Překlad: Otýlie Tobolová

Poznámky

- 1 Wiese, E.: Schlesische Plastik von Beginn des XIV. bis zur Mitte des XV. Jahrhunderts. Leipzig 1923. Dobrowolski, T.: Rzeźba i malarstwo gotyckie w województwie śląskim. Katowice 1937. Katalog Zabytków Sztuki w Polsce pod red. I. Rejduch-Samkowej i J. Samka T. VI s. 3, Warszawa 1974.
- 2 Głos Ziemi Cieszyńskiej, 1990, nr 15 (1487) z 13. 4. 1990.
- 3 ... an diese Bildsaule knupft sich die fromme Sage, dass solche von mehren Jahrhunderten eine Herzogin aus dem Hause der Piasten, als Gelobniss nach Erretung aus einer grossen Gefahr, von einem beruhmten Bildhauer anfertigen liess. Vor diesem Gnadenbilde, welches vor dem herzoglichen Schlosse gestanden, verrichteten nun seit undenklichen Zeiten die frommen Glaubigen ihre Andacht, bis vor einigen Jahren der Umbau des Schlosses erfolgte und dieses Gnadenbild dem hierertigen Herrn Dechant und Erzpriester Joseph Paduch ubergaben wurde... Časopis Moravia, 1844, T. 7, nr 14, sobota 21. prosinec 1844.
- 4 Poslední těšínská kněžna z rodu Piastovců Alžběta Lukrecie zemřela v roce 1653.
- 5 Tato rekonstrukce vychází z analýzy anatomie dítěte a z příkladu parléřovské Madony z kostela sv. Petra ve Vilichu.

- 6 O provedení sochy a erbovních štítů z Piastovské věže z místního, goleszovského kamene psal T. Dobrowolski, avšak neudává zdroj této informace.
- 7 Busty žen Karla IV. jsem mohla vidět díky laskavosti prof. Ivo Hlobila. Za velkou pomoc a zájem mu srdečně děkuji.
- 8 Idzi Panic, Księstwo Cieszyńskie w średniowieczu, Cieszyn 1988, s. 52.
- 9 M. Landwehr von Pragenau-Kuhn, Geschichte der Stadt Teschen, Würzburg 1976, s. 43.
- 10 Příliš vysoké umístění Madony na Starém trhu jistě způsobilo, že některé prvky této kompozice nebylo vidět a byly značně zkráceny.
- 11 Tato informace se nachází v poznámkách W. Kargera
- 12 Madona je dosti schematicky zobrazena na grafikách z počátku XIX. století, které se nacházejí v Muzeu Śląska Cieszyńskiego

Pronikání záolžanské literatury po povědomí českých čtenářů po roce 1990

Libor Martinek

Polská literatura na českém Těšínsku, pro kterou se v polské literární historii a kritice vžil pojem „literatura Záolží“ (v pol. „literatura Zaolzia“), se dynamicky rozvíjí po roce 1990, kdy padly ideologické bariéry, po změně kulturní politiky vůči národnostním menšinám, otevření hranic, po vzniku řady nových soukromých nakladatelství a při existenci jiných pozitivních faktorů. Můžeme dokonce hovořit o změně celého kulturního paradigmatu Záolží a o nové etapě jeho rozvoje v dekadě 1990 - 2000.

Nyní, bilancujeme-li uplynulé desetiletí v české a polské literatuře, jako například závěry literárně vědné konference „Deset let poté“, uspořádané v rámci kulturního festivalu Bezručova Opava ve dnech 13. - 14. září 2000, můžeme sledovat i některé vnitřní a vnější limity tohoto zatím slibného vývoje polské literatury na českém Těšínsku. K negativním vnějším dopadům lze počítat preferování komerčních titulů knižních publikací soukromými nakladatelstvími a nezájem o vydávání menšinových žánrů, jako je poezie nebo próza s regionální tematikou. To se více či méně úspěšně daří korigovat získávaním grantů nebo příspěvků sponzorů. Ani ta soukromá nakladatelství, která vydávají polskou literaturu autorů z regionu, nemají ucelenou ediční politiku, a tak zde vládne vskutku postmoderní chaos nejen v ediční, ale i v umělecky hodnotové sféře. Pro lepší orientaci v současné knižní produkci z českého Těšínska naštěstí existují bibliografické soupisy, zveřejňované po pětiletých cyklech. Polští spisovatelé publikují svou tvorbu často v Polsku. Tam lze informace získat z databáze Biblioteki Narodowej ve Varšavě. Infor-

mace od jednotlivých autorů, popřípadě z hesel ve slovnících typu *W górę doliny. Zaolziańscy ludzie pióra* (Český Těšín, OLZA 1992) nejsou vždy spolehlivé.

K imanentním uměleckým limitům počítáme složení literární obce Záolží, její generační rozvrstvení spolu s kulturními a literárními ambicemi jednotlivých tvůrců.

Na kulturu a literaturu Záolží můžeme nahlížet dvěma způsoby: Za prvé jako na polskou regionální literaturu, pak budeme pracovat s užším a více tradičním pojetím regionalismu, který zahrnuje kulturu a literaturu provincie, usilující o udržení vazeb s rodnou polskou tradicí a současně zdůrazňující etnická a folklorní specifika vlastního geograficky vymezeného území, které se nachází mimo jazykově vymezenou vlast. Tato skutečnost má za následek soustředění se na obranu národnostní existence v daném teritoriu. Literatura tohoto typu bývá většinou určena pro „malý“ vnitřní oběh, směřuje k folkloru, chápe regionální obsahy jako symboly polskosti. Plní přitom dva úkoly: integrační pro vlastní etnickou skupinu a diferenciací ve vztahu k majoritnímu okolí.

Za druhé na literaturu Záolží můžeme nahlížet jako na svébytný synergion, v němž se vytvářejí vnitřní mnohočetné vazby a současně systémové vazby se sousedními a dalšími regiony, které jsou podobně mnohočetné, mnohostranné a vedou k utváření nových, kvalitativně komplexnějších systémových úrovní za předpokladu, že jednotlivé regiony si uchovávají vnitřní svébytnost a současně se stávají složkami vyšších systémových komplexů. U tohoto typu regionů můžeme hovořit o prostorových pulsacích: region se nejen

ANIELA CIEŠLAROVÁ-
RÓŽAŇSKÁ

*Na počátku bylo Slovo
a bude
novým počátkem
na konci tvých možností*

ANIELA CIEŠLAROVÁ-
RÓŽAŇSKÁ
Hledím do nebe

*chodíc po zemi
dívám se na smutky
prizmatem Tvého Slova
kde slibuješ
vrátit se
když všechno už bude hotovo*

RENATA PUTZLACHEROVÁ
Demiurg

*Odsoudil jsem tě k tomu
abys byla věčně
nepárnou rukavičkou
a chvějíc se zimou
hledala správné ruce*

*Udělal jsem z tebe
ptáka bez hlasu
abys věčně
doladovala
svůj trylek
k stále jiným chórům*

*Stvořil jsem tě k podobenství
řeky bez ústí
abys věčně plynula
nebo se vlévala
do pokaždé jiného
močálu*

Foto Jan Byrtus
„Z cyklu třpyt v trávě”

WŁADYSŁAW SIKORA
Svátky v Mariánských Lázních
Ženě

Po zeleném sněhu
mlha sráží páru u větévek
odestýlám soumrak
na Půlnoční
Pan Fryderyk se zasníl
směrem k Betlému Mazovska
rolničky za borovým hájem
houfem k přepravě

Zůstaly zájezdní lázně
odlepená známka
z pradávnej pohlednice

nasycuje energií z jiných regionů, ale sám vyzařuje energii do dalších regionů, čímž dochází k zřejmému zmnožení vzájemných impulsů. Přitom si jednotlivé regiony uchovávají svou totožnost, protože právě ta je zdrojem jejich dynamiky. Kritérium hodnoty v takto chápaném regionalismu Záolží nelze hledat jenom ve vazbě na vlastní tradici (na linii periferie - centrum), ale také na dvě či tři literární a kulturní tradice, s nimiž literatura dané oblasti vstupovala řadu let do vzájemných vazeb: například s literaturou a kulturou českou a německou, popřípadě i slovenskou a židovskou.

Je třeba zdůraznit fakt, že nelze proti sobě stavět oba typy regionalismu a dávat do protikladu hodnoty s významem lokálním a hodnoty obecné, jelikož každý z nich splňuje své vlastní funkce, které jsou vzájemně komple-

mentární. První typ regionalismu je průvodcem po krajině, podmiňuje rozvoj regionálního literárního a kulturního života a fungování potřebných institucí. Druhý typ regionalismu podmiňuje vznik literatury s vysokými uměleckými ambicemi, která má šanci přejít z regionální literatury do literatury s významem celonárodním.

Je zřejmé, že pokud se máme zamýšlet nad pronikáním záolžanské literatury do povědomí českých čtenářů a také nad její literárně kritickou recepcí na stránkách českých periodik, budeme se zabývat především druhým typem projevů záolžanského regionalismu. V budoucnu se k tématu desetiletí záolžanské literatury nepochybně ještě vrátíme a zhodnotíme jeho originální polskojazyčnou produkci.

Jak jsem již naznačil v úvodu, v ediční politice na Záolží vládne zdravý chaos a neviditelná ruka trhu. Neplěduji ani v nejmenším za návrat plánovitého hospodářství a řízení kulturní politiky, nicméně nekoncepčnost a neexistence odborně řízené ediční politiky na Záolží může přinést ve sféře kulturního života národnostní menšiny závažné škody.

Aby literatura Záolží vůbec měla šanci proniknout k českému čtenáři, musí být splněny dvě věci: překlad díla do češtiny a jeho zveřejnění na stránkách českých periodik, popřípadě jeho kritická reflexe, ale také knižní vydání díla a jeho distribuce v českých knihkupectvích. (Přesto si uvědomuji, že nejsou výjimkou čtenáři a recenzenti, kteří jsou schopni číst polskojazyčnou literaturu v originále a odborně ji reflektovat v českých periodicích, a také k tomu přihlédnu.)

Pokud jde o další informace obsažené v mém příspěvku, zdá se mi neschůdné a nepřehledné sledovat rok po roku, co bylo kdy přeloženo do češtiny a kým, kde a jak byla tvorba záolžanských spisovatelů vydávána a kriticky reflektována. Jako metodologicky schůdný postup se mi jeví spíš mapování, kteří autoři jednotlivých generačních seskupení záolžanské literatury vstoupili po roce 1990 výrazněji do povědomí českých čtenářů. Nechci čtenáře zahltit přemírou údajů, takže upřednostním knižně vydaná díla v českém jazyce, a pokud se některý ze sledovaných autorů nedočkal knižního překladu, upozorním alespoň na překlady v českých periodikách.

A jak se vlastně historie literatury z hlediska postupu generací utvářela, zejména od roku 1945?

Spisovatelé Záolží si do konce 50. let kladli za cíl především sloužit specifickým kulturním potřebám polsky hovořících

JAN PYSZKO
Vždyť kolik je v člověku člověka
 Liboru Martinkovi

*V okolí krevního oběhu
 živá paleta darů
 Adam
 Adamu není jen bratrem*

*Na
 krámech
 červeň
 nemá jedno jméno
 Žernovy
 s kamenem na zrno
 Kvas
 chléb
 dochucený ohněm
 Přesto ne pro všechny*

*Vždyť
 kolik je
 v člověku člověka
 ohně
 srdce ve sledu srdcí
 rytíře dobré vůle
 stisku podané dlaně
 Boha
 jenž
 skoro zmírá na rtech*

*Katharsis
 lidské jenom sklízí úrodu*

*Ptáku
 Ohniváku*

JACEK SIKORA
Smrt poezie

*Poezie vždycky umírá mlčky
 jenom za oknem jí začíná ubývat
 Ještě jednou se nadechne
 neboť letos má být zlá zima
 Oblékni jí svetr
 a na jaře možná bude hřejivější*

*Pod oknem ještě jednou zahrají
 dechovka hraje Dylana
 slyšíš?*

*Opatrně otevři dveře
 - ona vstoupí a bude se usmívat
 Zůstane u vchodu
 aby ses mohl připravit*

*Nelíbej jí ruce
 u nás rolníkům ruce nelíbáme
 Ticho
 Zkus se usmát
 za ticho za bolest za žití*

někdo tě bere za ruku

obyvatel této oblasti. V tomto duchu se nesla i raná tvorba jednoho z nejvýznamnějších poválečných spisovatelů Zálží Henryka Jasiczka, jenž teprve ke konci 60. let ve svých dvou posledních sbírkách¹ překonal toto omezení. Ohraničenost regionální tvorby byla překonána také vystoupením generace almanachu *Pierwszy lot* z roku 1959 (patří sem Wilhelm Przewczek, Władysław Sikora, už nežijící Adolf Dostał, Janusz Gaudyn, Wiesław Adam Berger aj., a po vzniku Grupy Literackiej '63 v Třinci také Gustav Sajdok, Jan Pyszko, Marie Chraščinová aj.), kterou z velké části postihl zákaz publikování na počátku tzv. normalizace po roce 1969. V polovině 70. let nastupuje generace antologie *Światłocienie* (1976), z níž se dále a soustavněji věnovali literární činnosti Kazimierz Kaszper (nar. 1946), Jan Daniel Zolich (nar. 1948) a Tadeusz Wantuła (nar. 1950). J. D. Zolich vydal vlastní sbírku *Topografia czasu* (1979), K. Kaszper se kromě poémy *W orszaku* (1980) věnoval také poezii pro děti *Raczkowanie. Wierszyky z kojca* (1991). Další výrazná generace nastupuje v polovině 80. let, kdy v r. 1985 vychází v ostravském Profilu almanach poezie a prózy *Spotkanie*, v němž se objevila tvorba Janiny Borowské, Franciszka Henna, Piotra Horzyka, Stanisława Jedzoka, Haliny Klimszové, Franciszka Nastulczyka, Ireny Orszulikové, Lecha Przewczka, Lucyny Przewczkové, Renaty Putzlacherové, Jacka

Sikory, Leszka Wronky a dalších zde nepřipomenutých autorů, dnes publikujících sporadicky nebo vůbec. K nejmladší generaci debutující v almanachu poezie a prózy *Budka psa Burka* (Český Těšín, Stowarzyszenie Młodzieży Polskiej PaRaNoJa 1994), narozené v polovině 70. let, jde vesměs o někdejší studenty polského Gymnázia v Českém Těšíně, patří Bogdan Trojak (nar. 1975). Na potvrzení hodnoty literárního talentu vnuka Henryka Jasiczka Mariana Palowského (nar. 1983), stávajícího studenta polského Gymnázia v Českém Těšíně, z jehož veršů byly publikovány ukázky na stránkách polského měsíčníku pro mládež *Ogniwo*,² si budeme muset ještě počkat.

Ze starší generace autorů almanachu *Pierwszy lot* vešel do povědomí českých čtenářů zvláště Wilhelm Przewczek (nar. 1936), jehož polskou sbírku *Przewczucie kształtu*, vydanou v ostravském Profilu 1989, recenzoval Jiří Urbanec³, jenž věnoval jeho básnickým a prozaickým knihám vydaným v polštině nebo v překladech do češtiny svoji kritickou pozornost.⁴ Prvního českého výboru se Przewczek dočkal v r. 1991, kdy karvinské vydavatelství EDEN uvedlo na trh výbor *Promlčený počet štěstí* v překladu kolektivu. Jiný, monotematicky zaměřený výbor na poezii z cest *Intimní bedekr* připravil a přeložil autor tohoto příspěvku, vydala Olza v Českém Těšíně v r. 1998. Kromě toho mu v češtině vyšly sbírky *Příliš pozdní milenec*

JAN PYSZKO

Všude

Jiřímu Urbančovi

V zahradách

den se potýká s noci

sůl

Mravenec živých kamenů

vrhá stíny

skvrny

Vskutku

jako na Slunci utrpení

světla?

Všude

ve všem

se ohní rytmus

úplně neúplnosti

A

po našem světě

kráčeji kráčající havrani

Pták

všeho jara

tvrdostjné

od dob Adama

vyhání z horké krve

plameny zla

Cítíš

jak sílí žár

Ve

výškách

partitura Velké symfonie

bezhlasně hučí a hraje

hraje

A

noci

na tebe vzdorně mrká

roj lucerniček

Hudba

vysoké Harmonie

GUSTAW SAJDOK

Zvony

Slyším zvony

hudbu zaslíbenou

Nosím v sobě

víru

pro dnešek

pro zítřek

Narodil jsem se

na Anděl Páně

žiji

se srdcem zvonu

odejdu

smířený se světem

zvoněním

mezi věky

(Český Těšín, SNOZA 1999) v překladu Jindřicha Zogaty, bibliofilie *Krajina v kouři* (Ostrava, 1996), *Knihla úrody* (Český Těšín, Olza 2000) v překladu kolektivu autorů a poéma *Stuletní kalendarz – Stoletý kalendář* (Český Těšín, Zrzeszenie Literatów Polskich w RC 2001) v překladu Karla Vůjtky. Z prózy to byl román *Hudba z nebe* (Opava, OPTYS 1995) v překladu Ericha Sojky a Eleny Stachové, která rovněž přeložila povídky zahrnuté do dvou souborů *Břečtán a jiné strašidelné povídky* (Karviná, GRAMMA 1992), *Bienále pivní pěny* (Albrechtice u Č. Těšína, SAK 1995). Przewczkova tvorba je také nejčastěji reflektována ze současných autorů po roce 1990 předními českými literárními kritiky a vědci.⁵ Recenze na jeho tvorbu vyšly v pražském Tvaru, Nových knihách, brněnském Hostu a Rovnosti, v denících Svoboda, Moravskoslezský Den, Lidová demokracie, Hanácký kurýr a v časopise Alternativa a kromě toho vyšla řada ukázek z Przewczkovy poezie v českých literárních časopisech i na stránkách kulturních příloh deníků.

Ze zmíněné generace almanachu *Pierwszy Lot* vyšla v 80. letech knižně v češtině tvorba Gustava Sajdoka (nar. 1935) pro děti ve sbírce *Kouzelný mlýnek* (Ostrava, Profil 1987) v kongeniálním překladu Karla Vůjtky, zastoupen je také v antologii milostné poezie *Větrná pošta* (Ostrava, Profil 1988). Po roce 1990 vyšlo několik Sajdokových básní v překladu autora tohoto příspěvku v Literárních novinách.⁶ Výboru *Pęknięta pieczęć pocatunku – Puklá pečeť polibku* (Olomouc, Votobia 1999) se dočkal také další autor Jan Pyszko (nar. 1925) v překladu Františka Všetického. V překladu W. Przewczka a autora tohoto příspěvku byla vydána sbírka Marie Chraščinové (nar. 1942). *Čas písneň* (Český Těšín, Olza 1997). Výboru v češtině se naopak zatím nedočkal básník Władysław Sikora (nar. 1933), jehož básně byly přeloženy Erichem Sojkou a publikovány ve Tvaru,⁷ Alternativě-Nově,⁸ autorem tohoto příspěvku pro stránku záolžanské poezie v Literárních novinách⁹ a báseň o Janu Palachovi v pražské revui Labyrint.¹⁰ Do češtiny byla u příležitosti „záolžanské stránky poezie“ v Literárních novinách autorem tohoto příspěvku převedena i ukázka z folklorně laděné tvorby Władysława Młynka (1930 - 1997)¹¹. Svěbytná oblast folklorní poezie a variací na ni z pera záolžanských autorů není českému čtenáři dosud známa. Jako edice Tvary časopisu Tvar vyšel *Marienbad a jiné povídky* Wiesława Adama Bergera (1926-1998) v překladu Ericha Sojky a dvě

povídky byly publikovány vedle Bergerova nekrologu z pera autora tohoto příspěvku v témže pražském literárním časopise.¹² Mimoto Bergerova báseň, s níž se zúčastnil česko-polské básnické soutěže „O Skrzydło Ikarra - O Ikarovo křídlo“ na Těrlicku v roce 1997, doprovázela jeho nekrolog v Bulletinu Obce spisovatelů Dokořán rovněž v překladu autora tohoto příspěvku.¹³

Pro širší popularizaci záolžanské lyriky udělal mnoho Erich Sojka, jenž uveřejnil ve dvou číslech Tvaru pod názvem *Z břehů Olše. Poezie polské menšiny I. a II.*¹⁴ ukázky generace širokého spektra záolžanských autorů, a to od těch narozených v 30. letech až po autory narozené v polovině let šedesátých. Sojka vycházel z antologie *Z biegiem Olzy* (Oddział ZLP v Katowicach, Katowice 1990), která vyšla v redakci Tadeusze Kijonky. Jiným výrazným popularizačním počinem byl rozhovor polonisty Otokara Bartoše a Wilhelmem Przewczkem a Władysławem Sikorou na stránkách Nových knih o polské literatuře a kultuře na českém Těšínsku.¹⁵

Z generace almanachu *Spotkanie* se překladu sbírky Františka Hennera (nar. 1950) *Tichý svědek* (Albrechtice u Č. Těšína, SAK 1995) ujali Wilhelm a Lech Przewczkovi, ukázky z poezie Franciszka Nastulczyka (nar. 1957) vyšly v překladu L. Martinka ve Tvaru¹⁶ a Alternativě-Nově;¹⁷ sbírku v češtině by si Nastulczyk jako autor tří pozoruhodných sbírek poezie rozhodně zasloužil; připomínám, že Nastulczyk trvale žije v Bielecku-Białé.

Výbor *Koncert na přání* (Ostrava, VMCG 1994) v překladu kolektivu a sbírka *Čtyři období lásky* (Albrechtice u Č. Těšína, SAK 1996) v překladu autora tohoto příspěvku vyšla Lucyně Przewczek-Waszkové (nar. 1964). Její tvorbu v překladech do češtiny kriticky sledovala ostravská básnířka Lydie Romanská.¹⁸

Bratr Lucyny Waszkové Lech Przewczek (nar. 1961) je bilingvním spisovatelem, v češtině vyšly jeho aforismy *Stríčky (100+1 aforismů)* (Albrechtice u Č. Těšína, SAK 1995), sci-fi povídky *Strach z modré trávy* (Český Těšín, A. Sochor jr. 1996) a dvojjazyčná česko-polská sbírka *Przebłyski - Záblesky* (Český Těšín, SNOZA 1999), která byla pozitivně hodnocena na stránkách českých literárních periodik.¹⁹ Svými aforismy je také zastoupen v knize *Postřehy – 333 aforismů pro dobrou náladu* (Praha, GUMRUCH 2000) spolu s aforistickou tvorbou Ladislava Mušky a Jiřího Poláčka.²⁰ Kromě toho se věnuje psaní sci-fi povídek v češtině. Řada povídek vyšla

v různých sobotních přílohách deníků, ale některé vyšly také ve sborníku *Česká povídka*.²¹

Podobně pozitivně hodnotila česká literární kritika dvojjazyčnou sbírku Renaty Putzlacherové *Małgorzata poszukuje Mistrza – Markétka hledá Mistra* (Český Těšín, Avion 1996) ve vynikajícím překladu Vlasty Dvořáčkové a Ericha Sojky.²² Několik básní Jacka Sikory v překladu autora tohoto příspěvku publikovaly Alternativa-Nova²³ a Literární noviny.²⁴

Dramaturgyně polské scény Těšínského divadla, básnířka a publicistka Renata Putzlacherová (nar. 1966), a spisovatel Wilhelm Przewczek jsou mediálně nejznámějšími polskými autory z českého Těšínska. Jejich básně byly několikrát přednášeny na stanici Vltava Českého rozhlasu 3 Praha a jejich tvorbu zařadil do televizního pořadu *Cizí slovo* poezie písničkář, básník a překladatel Jiří Dědeček. Kromě toho vznikl v ostravském studiu České televize pořad z poezie Putzlacherové *Těšínská jablíčka Renaty Putzlacher s hudbou Zbigniewa Siwka* a s účastí herců Těšínského divadla. A konečně v roce 2000 vyšlo CD *Lamus* se zhudebněnými verši ze zmíněné sbírky R. Putzlacherové *Małgorzata poszukuje Mistrza – Markétka hledá Mistra*, které interpretovali opět herci Těšínského divadla.²⁵ V jednání je vydání reprezentativního výboru z poezie R. Putzlacherové v Hostu.

Jiný původem polský autor z českého Těšínska Bogdan Trojak (nar. 1975) svoji poezii píše v polštině a češtině. Jeho dvě sbírky vyšly česky v brněnském Hostu: *Kuním štětcem* (1996) a *Pan Twardowski* (1998). Trojak bývá řazen k nejtalentovanějším mladým (podtrhuji) českým básníkům, je laureátem ceny Jiřího Ortena za poezii, každoročně udělované v Praze mladým básníkům. Ve vesnici Vendryně, z níž pochází, založil časopis *Weles*, redigovaný v češtině, avšak publikující i literární texty v polském originále.

Renatou Putzlacherovou a Bogdanem Trojakem bychom mohli tento náš stručný přehled uzavřít. V jejich tvorbě sledujeme přechod od tradičně chápaného regionalismu k postmodernismu, což znamená kvalitativně nový úsek polské literatury na Záolží. To, co chybí a v čem spatřuji dluh české literární kritiky a editorů zejména po zániku kamenných nakladatelství typu ostravského *Profilu*, je systematická odborná péče o záolžanskou literaturu a kulturu, ujasněná ediční politika v originálním jazyce i v překladové sféře. I když se objevily antologie polské poezie ze Záolží, kupříkladu zmíněné *Z biegiem Olzy*, dále *Trudniejszy brzeg rzeki*. Antologie

polskiej poezji z Zaolzia (Warszawa, Oddział Warszawski ZLP) v redakci Marty Berowské a Bohdana Urbanskowského a v krakovské Miniaturě *Metafora. Suplement zaolziański pod redakcją Renaty Putzlacher* (Kraków 1995), chybí českým čtenářům jak antologie prózy, tak poezie z dekády 1990 - 1995. Je třeba vzít v úvahu i skutečnost, že i když vyšel v *Profilu* almanach *Spotkanie* v roce 1985, změnilo se od té doby výrazně kulturní a politické klima, řada spisovatelů začínajících v té době publikovat prošla výrazným vývojem ve sféře autorské poetiky. Kromě toho *Profil* nevydal a ani vydat nemohl nebo již nestihl vydat almanach z tvorby autorů, kteří se ocitli na indexu po r. 1968, takže můžeme zcela nepochybně hovořit o jedné ztracené generaci autorů debutujících v druhé polovině 60. let, kterou postihl zákaz publikování téměř po celé dvacetiletí tzv. normalizace

GUSTAW SAJDOK
Vzájemnost

*Když nedokážeš
unést tíhu
odpovědnosti
Neschovávej se
za slova
slova uletí
Jestli si myslíš
že Ti je činěna křivda
ověř si
jestli náhodou
někdo Tvou vinou
netrpí
Ti co myslí
jenom na sebe
zapomínají na jiné...*

v bývalém Československu. Z rozhovorů s polskými spisovateli ze Záoří vím, že by o takový almanach stáli, materiálu již přeloženého nebo vhodného k přeložení je ostatně dost.

Není třeba zdůrazňovat, že takový počín přispěje k lepšímu pochopení specifiky Záoří a umožní lépe a komplexněji se seznámit s tvorbou umělecky tvůrčí vrstvy záořížské inteligence.

Poznámky

- 1 Šlo o Jasiczkovy sbírky *Blizny paměti* (Ostrava 1963) a *Zamyšlení* (Ostrava 1969).
- 2 Palowský, M. *Gorzkie wspomnienia*. Ogniw, 1998, č. 3, s. 7.
- 3 Urbanec, J. Nesporně básnický tvar (W. Przeczek, *Przeczenie kształtu*). *Kulturní měsíčník*, 8, 1990, č. 6, s. 70-71.
- 4 *Poezja na pograniczu metafizyki* (W. Przeczek: *Notatnik liryczny 1985 - 1990*). *Zwrot*, 1991, č. 11, s. 63 - 64; *Przeczenie kształtu* (W. Przeczek: *Promlčený pocit štěstí*). *Zwrot*, 1992, č. 8, s. 69 - 70; *Břečtan jako alegorie* (W. Przeczek: *Břečtan a jiné strašidelné povídky*). *Svobodné slovo*, 49, 1993, č. 41, s. 6; *Hledač podstaty slov* (W. Przeczek: *Dym za paznokciami*). *Moravskoslezský den*, 4, 1993, č. 137, s. 10; *Własnymi drogami* (W. Przeczek: *Příliš pozdní milenec*). *Awers, Ogólnopolski Kwartalnik Literacko-Społeczny*, 3, 2000, č. 1-2(6), s. 11-12.
- 5 Např.: Harák, I. *Dobývání světla*. (W. Przeczek: *Intimní bedekr*). *Nové knihy*, 20. 1. 1999, č. 3, s. 4; Svoboda, J. *Básník je všude „doma“*. (W. Przeczek: *Intimní bedekr*). Svoboda, 19. 2. 1999, č. 42, s. 11; Muška, L. *Zcela veřejný bedekr Wilhelma Przeczka*. (W. Przeczek: *Intimní bedekr*). *Psí víno*, 1999, č. 9, s. 23; Pospíšil, I. *Dobry výbor*. (W. Przeczek: *Intimní bedekr*). *Host*, 1999, č. 2, s. 16; Pospíšil, I. *Poezie pevného ukotvení*. (W. Przeczek: *knihá úrody*) *KAM*, 2001, č. 5, s. VIII-IX přílohy.
- 6 Sajdok, G. *Svatý oheň, Dozrávání*. *Literární noviny*, 24. 11. 1999, č. 47, s. 14.
- 7 Sikora, W. *Košariska*. *Tvar*, 1992, č. 21, s. 7.
- 8 Sikora, W. *Neustávající balada, Chmurno, Alternativa-Nova*, 1997, č. 9, s. 474.
- 9 Sikora, W. *Svátky v Mariánských Lázních*. *Literární noviny*, 24. 11. 1999, č. 47, s. 14.
- 10 Sikora, W. **** (památce Jana Palacha)*. *Labyrint*, 1997, č. 6, s. 8.
- 11 Mlýnek, W. *Pohřeb horala*. *Literární noviny*, 24. 11. 1999, č. 47, s. 14.
- 12 Zemřel Wiesław Adam Berger. *Tvar*, 1998, č. 4, s. 18.
- 13 Berger, W. A. *Pád Ikarů, Dokořán*, 1998, č. 5, s. 50.
- 14 *Tvar*, 1992, č. 21, s. 7; č. 22, s. 5.
- 15 *Kořeny v Čechách a koruna...? Nové knihy*, 1988, č. 37.
- 16 *Nastulczyk, F. Můry, moudrost, zimní chvíle, odpoledna, slib, to samé, nepozornost, záře, sníh, kapitulace, střepy, Kašpar Hauser, Mistr Teodorik, Korfu, semena osin, probuzení, Makedonie*. *Tvar*, 1999, č. 3, s. 18 - 19.
- 17 *Nastulczyk, F. Sražen tmou, Obraz - zmlklé jméno*. *Alternativa-Nova*, 1997, č. 9, s. 462.
- 18 *Romanská, L. Čtyři období lásky*. *Alternativa-Nova*, 1997, č. 8, s. 434.
- 19 *Staněk, J. Technolog*, *Tvar* 2000, č. 14, s. 22; *Muška, L. Nejenom záblesky L.P. Psí víno*, 1999, č. 10, s. 23; *Vlašín, Š. Dvojazyčný básník*. *Obrys-Kmen*, 1999, č. 29, s. 2; *Harák, I. Zatím záblesky*. *Nové knihy*, 1999, č. 26, s. 4.
- 20 *Srov.: Novotný, V. 333 - tentokrát aforismů*. *Tvar*, 2001, č. 11; *Martinek, L. Vyšla zajímavá kniha s názvem Postřehy - 333 aforismů pro dobrou náladu*. Svoboda, 24. 5. 2001, s. 12; *Hrabal, M. Kniha pro dobrou náladu i k zamyšlení*. *Hlas severu*, 2001, č. 2, s. 5; *Vlašín, Š. 333 aforismů od 3 autorů*. *Obrys-Kmen*, 2001, č. 5, s. 2.
- 21 *Povídky Farmář a Nápoj číslo 1*, in: *Česká povídka - jaro 1996*, s. 34; *povídka Hra*, in: *Česká povídka - podzim-zima 1996*, s. 65.
- 22 *Sikora, W. Watra. Głos Ludu*, 6. 3. 1997; *Berger, W. A. Nalezla Markétka svého Mistra?* *Alternativa-Nova*, 1997, č. 5, s. 250; *Všetička, F. Markétka se přibližuje k Mistrovi*. *Literární noviny*, 1997, 1997, č. 4, s. 5; *Weigel, P. Markétka hledala Mistra*. *Tvar*, 1997, č. 5, s. 22.
- 23 *Sikora, J. *** (v malých městech), *** (Dnes zavanulo jarem), My Generation, *** (Bláto podél Olše)*. *Alternativa-Nova*, 1998, č. 9 - 10, s. 409.
- 24 *Sikora, J. Šmilovice, Smrt poezie*. *Literární noviny*, 24. 11. 1999, č. 47, s. 14.
- 25 *Srov.: Martinek, L. Hity café Avion*. Svoboda, 3. 8. 2000, č. 179, s. 5 přílohy *Místní kultura*; *Renata Putzlacher i Zbigniew Siwek: Lamus. Przeboje café Avion*. *Zwrot*, 2000, č. 9, s. 65-67.

160 let lékárny „U Spasitele“ v Místku

Dušan Müller

Zájem o zřízení veřejné lékárny v Místku projevil v r. 1785 příborský lékárník Jan Michael Entzmann, když si podal žádost na Zemské Moravskoslezské gubernium do Brna o povolení zřídit v Místku filiální lékárnu. Sliboval do ní dosadit zkušeného lékárníka, který by do Místku pravidelně dojížděl. Zemské gubernium nevyhovělo jeho žádosti s dovětkem, že vzdá-li se Entzmann příborské lékárny, povolí gubernium

v Místku otevření veřejné lékárny buď jemu nebo komukoli, kdo o to zažádá.¹ Další žádost o povolení veřejné lékárny v Místku byla do Brna podána dne 1. 5. 1838. Žadatelem byl Mgr. Adolf Schwab nar. dne 10. 1. 1807 v Mor. Třebové. Vysokoškolské vzdělání nabyt Schwab dne 31. 8. 1830 ve Vídni. Již v době vysokoškolského studia projevoval Schwab nezvyklý zájem o přírodní vědy. Po ukončení studia se vydal

spolu s mineralogem Montalembertem, geologem Boréem, kreslířem Biquerelem a botanikem Friedrichsthalem na přírodovědeckou výpravu směřující na Balkán. Prošli Bosnu, Albánii, Makedonií, Řecko až do Istanbulu.³ Získali velmi početné přírodovědecké sbírky. Část sbírek věnoval Schwab c.k. Ferdinandovu muzeu v Brně, část věnoval místecké měšťanské škole.⁴ Schwab se stal členem K. u k. Zoologicko-botanické společnosti a byl držitelem zlatého záslužného kříže.⁵

Schwabovu žádost o lékárnu v Místku však Zemské moravskoslezské gubernium v Brně zamítlo.⁵ Na radu přátel se Schwab proti guberniu odvolal k císařskému dvoru do Vídně.⁶ Schwab si získal u vídeňského dvora obdiv a oblibu, což ovlivnilo postoj vídeňského dvora k jeho odvolání. Dvorní kancelář ve Vídni učinila moravskoslezskému guberniu v Brně výtku, že ve Schwabově případě nerozhodovalo správně. Ku provozování veřejné lékárny získal Schwab koncesi č. 8015 ze dne 26. 6. 1840.⁷ Lékárnu otevřel v roce 1841.⁸

Ze strany vídeňského dvora se Schwabovi pro začátek dostalo cenné podpory. Vedení hutí v Bašce patřících Těšínské komoře učinilo dohodu se svým závodním lékařem MUDr. Passagniolim, že léky předepsané zaměstnancům hutí nechá zhotovit ve Schwabově lékárně. Když pak v roce 1846 došel Těšínské komoře

účet na léky z frýdecké lékárny, neváhalo vedení hutí v Bašce písemně upozornit Dr. Passagnioliho, aby léky vyzvedával ve Schwabově lékárně.⁹ V té době u Schwaba pracovali jako „učni“ Leo Viktorin (1842 - 1846), August Krompholz (1843 - 1847), Julius Bernard (1846 - 1850), Julius Mazur (1846 - 1850), Schwabův syn Heinrich (1862 - 1866).¹⁰ Vedle své činnosti v lékárně se účastnil Schwab na správě města, byl obecním radním. V roce 1865 se konala v Těšíně 1. Zemědělsko-lesnická výstava. Pořadatelům zapůjčil Schwab ze svých sbírek početnou část preparovaných exponátů škůdců lesních a polních plodin ze své balkánské výpravy.²⁰ V roce 1870 nabízel Schwab k prodeji ze svých sbírek asi 1300 druhů ptáků, 60 druhů čtyřnožců, 700 druhů brouků, 360 druhů vajec a asi 1000 druhů plazů.⁵ Syn Heinrich po dokončení vysokoškolského studia zůstal ve Vídni a do otcovské lékárny se nevrátil. V roce 1885 proto prodal Schwab lékárnu Antonínu Fröhlichovi a žil dále v Místku jako privatista. Zemřel 3. 1. 1891. Posmrtně byl jmenován čestným občanem Místku.¹¹ Jeho ostatky byly pohřbeny na čestném místě místeckého městského hřbitova.

Příchodem Fröhlicheho do Místku se rozhořel konkurenční i národnostní boj mezi ním a Mgr. Josefem Doubravským, majitelem drogerie a současně předním činitelem Sokolu, založeného

Mgr. Adolf Schwab podle vyobrazení z dob jeho balkánské výpravy

Lékárna „U Spasitele“ v Místku 1943 - uprostřed v černém plášti PhMr. Ručka, vpravo v civilu PhMr. Kletschka

v Místku r. 1887. V letech 1887 - 1889 Fröhlich žaloval Doubravského smyšleným udáním za „nedodržování předpisů a neoprávněné podnikání“. Okresní soud v Místku Doubravského vždy odsoudil, Doubravský se ale odvolával ke krajskému soudu v Novém Jičíně, který jej naopak ve všech případech osvobodil.¹² Po čtyřletém působení prodal Fröhlich lékárnu Mgr. Karlu Piskovi. V roce 1890 přišel do lékárny „U Spasitele“ v Místku Mgr. Josef Licarion Toelg, který jako příslušník řádu Milosrdných bratří byl provizorem lékárny stejnojmenného konventu v Těšíně.¹⁴ Když Toelg vyhrál konkurs na veřejnou lékárnu v Brušperku, otevřel ji v r. 1903¹³ a z Místku odešel.

Mgr. Pisk ihned hledal inzerátem do lékárny „U Spasitele“ lékárníka.¹⁵ Inzerát vyvolal v Místku velké rozhořčení. V něm požadoval Pisk „einen Kollegen, etwas Kenntnis des Tschechischen“. Pobouření vzniklo nad troufalostí chtít po lékárníku v ryze českém městečku, aby uměl trochu česky.¹⁶ Mgr. Pisk zemřel v r. 1904, lékárnu pak vlastnila vdova, pronajal ji Mgr. Heinrich Wolf¹⁷, který pak lékárnu v r. 1930 odkoupil.¹⁸

Mgr. Wolf pak vybavil lékárnu novým zařízením. V roce 1935 až 1936 působil v lékárně jako praktikant Václav Ručka a po složení tirocinnální zkoušky pracoval dále jako sustentant od r. 1938.¹⁹ Po příchodu nacistických okupantů v březnu 1939 musel Mgr. Wolf jako Žid z lékárny odejít, okupačními úřady byl správcem lékárny jmenován frýdecký Němec Mgr. Franz Kletschka.

V r. 1941 nastoupila do lékárny jako praktikantka maturantka místeckého gymnázia z r. 1939 Libuše Uchytilová a po složení tirocinnální zkoušky zde pracovala jako sustentantka do

konce války.²⁰ Po osvobození v květnu 1945 pracovali v lékárně jako lékárníci PhMr. Václav Ručka a PhMr. Anna Walderová.²⁰

Když vešlo ve známost, že Mgr. Wolf zemřel v červnu 1945 v Terezíně na epidemii tyfu; převzal lékárnu Fond národní obnovy, národním správcem lékárny byl ustanoven Mgr. Václav Ručka.²¹

Po znárodnění lékáren převzala lékárnu „U Spasitele“ v Místku Okresní národní pojišťovna a od 1. 1. 1950 n. p. MEDIKA a od 1. 1. 1952 Ostravská MEDIKA s dělnickým ředitelem, jemuž byl každý lékárník třídním nepřítelem a jenž se arogantně vyjadřoval o odborné kvalitě lékárníků, ačkoli jako vyučený soustružník neměl o oboru ani potuchy. Tím často docházelo mezi ním a lékárníky ke konfliktům. Nedostatek lékáren byl řešen rušením lékáren v lokalitách s více lékárnami a zřizováním lékáren na venkově bez ohledu na jejich prostorovou a hygienickou vybavenost. V roce 1953 bylo rozhodnuto o zrušení dvou lékáren ve Frýdku-Místku. Volba padla na lékárnu „U Spasitele“. Ke zrušení došlo k 31. 3. 1953. Lékárna byla uzavřena, mobilní zařízení převedeno zčásti do lékáren v Hnojníku a Kunčicích pod Ondřejníkem. Mgr. Ručka měl na sobě památný biblický nápis „Mene, mene, tekel urfansis“ tj. „Zvážen jsi a nalezen lehký“, proto byl přeložen s dojížděním z okresního města.

Zrušení lékárny „U Spasitele“ mělo pro Místek neblahé důsledky. Zbylá lékárna nestačila pokrýt nároky na poskytování lékárenské péče obyvatelstvu, jehož počet se sídlištní výstavbou znásobil. Před lékárnou se vytvářely fronty čekajících pacientů. Zlepšení nastalo až po otevření lékárny v budově nové polikliniky.

Prameny a použítá literatura

- 1 Müller, D.: Příspěvky k dějinám lékáren ve Frýdku-Místku, rukopis 1989, s. 36.
- 2 Verhandlung d. Naturforsch.-Vereines 1890, s. 288, 289.
- 3 Státní archiv Brno (dále jen MZA) 102/2 4435.
- 4 Herbatschek A.: Die Beskiden von Friedek bis Bistritz u.d. Hostein, Turistický průvodce M. Ostrava 1922, s. 86.
- 5 Verhandlung d.K.u.K. Zoolog. Gessellschaft 1870, s. 11.
- 6 Müller, D.: Příspěvky k dějinám lékáren ve Frýdku-Místku, rukopis 1989, s. 36.
- 7 Archiv býv. lékárnického grémia Brno.
- 8 Müller D.: Die Entwicklung d. Apothekennetzes im südl. u. ostl. Teil d. Ballungsgebietes Ostrava, Pharm. Praxis Berlin, s. 11.
- 9 Archivní korespondence bývalé lékárny „U Spasitele“.
- 10 SAB 102/2 4436 až 4440.
- 11 Státní okresní archiv Frýdek-Místek, fond Okr. úřad Místek.
- 12 Časopis čes. lékárníků 1888, s. 125.
- 13 Müller, D.: Příspěvky k dějinám lékáren ve Frýdku-Místku, rukopis 1989, s. 36.
- 14 Müller D. - Rusek V.: Historia aptek Cieszyńskich, Farmacja Polska 1878, s. 603.
- 15 SOKA Frýdek-Místek, fond Okr. úřad Místek.
- 16 Tamtéž
- 17 Archiv býv. lékárnického grémia Olomouc.
- 18 Tamtéž
- 19 Tamtéž
- 20 Čepelák B. - Grobelný A.: Český Těšín 50 let městem, Ostrava 1973, s. 321.
- 21 Archivní korespondence bývalé lékárny „U Spasitele“.

Poválečné problémy s přechodem Ludvíka Svobody do Polska v roce 1939

Marek Skýpala

Pozdější generál a prezident Československa Ludvík Svoboda ilegálně překročil tehdejší hranici mezi Protektorátem a Polskem v noci z 5. na 6. června 1939. Dopomohly mu k tomu ilegální organizace a železničáři. K přechodu došlo na železniční trati mezi stanicemi Šenov a Šumbark. To jsou informace, které dobrý čtenář časopisu Těšínsko zná¹, a proto se již nebudeme k okolnostem přechodu vracet. Je však zajímavé, jaké neuvěřitelné těžkosti tímto přechodem po válce způsobil.

Základním problémem totiž byl fakt, že v roce 1939 překračoval hranice do značné míry neznámý důstojník československé armády, který se však do osvobozené republiky vracel jako známá osobnost. Mnozí převaděči začali ihned po válce uvažovat, zda to snad nebyli oni, kdo slavného generála do Polska převedli.

Jako první se svým svědectvím přišel strážmistr Korta z Vyšních Lhot, který byl členem ilegální vojenské organizace Obrana národa (ON). Utečence mu přiváděl poručík Slíva, velitel ON ve Vratimově. Zřejmě opravdu převáděl nějakého Svobodu a po válce si myslel, že to byl právě generál Svoboda. V roce 1947, ale jednoznačně tvrdil: „V druhé polovině března 1939 dal por. Slíva příkaz strážmistru Kortovi ve Vyšních Lhotách, aby připravil přechod 5 důstojníků do Polska a mezi nimi byl plukovník L. Svoboda. Strážmistr Korta se rozhodl pro přechod na Bílém Kříži. Plukovník Svoboda přijel do Šance – Řečice, odkud lesy v přestrojení za lesní dělníky se dostali na polskou stranu. Od polských četníků dostal pak Korta hlášení, že přechod se zdařil a Svobodova skupina pokračovala v cestě na Krakov. Por. Slíva byl později zatčen a popraven, strážmistr Korta po útěku z koncentráku žil v ilegality a dnes působí jako velitel SNB a člen NV ve Frenštátě.“² Již o týden později se redakce deníku Práce omlouvá všem čtenářům, protože se asi ihned po otištění článku hlasitě ozývají skuteční převaděči, členové organizace ON, kteří zde publikují svou verzi,³ která se opravdu blíží skutečnosti i když v ní nalézáme řadu chyb a nepřesností, které jsou však s ohledem na časový odstup pochopitelné. Některé detaily doplnil ve svém životopise tehdejší šenovský přednosta Václav Frýbort.⁴ Zdánilovou tečku všem spekulacím o svém přechodu učinil v roce 1960 sám Ludvík Svoboda, který tehdy publikoval své paměti: „Z Buzuluky do Prahy“.

Nové kolo zájmu o přechod slavného velitele vyvolalo Pražské jaro a zvolení armádního generála Svobody do funkce prezidenta ČSSR. Tehdy se ke slovu dostávají na jedné straně přímí účastníci přechodu a na druhé straně historici. V odborných časopisech železničářů vycházejí články připomínající či doplňující již legendární přechod do Polska.⁵ Na své si přišli i čtenáři časopisu Těšínsko, když se jim celou problematiku pokusil shrnout regionální historik Emil Vávrovský.⁶ Ve svém článku se však dopustil řady omylů a navíc zřejmě cíleně zastíral, že Svoboda byl převeden organizací Obrana národa, tedy organizací nekomunistickou. Na jeho článek po dvou letech zareagovala samotná redakce Těšínska kritickým článkem,⁷ ve kterém p. Vávrovskému vytýkají jeho omyly a nedůslednosti a mimochodem otevřeně dodávají, že Svoboda byl převeden linkou ON. Takto silná kritika je u redakce v podstatě jakéhokoli regionálního časopisu spíše výjimkou a jistě by bylo zajímavé zjistit, co za tím vším bylo.

Zcela samostatnou kapitolu v problematice přechodu Ludvíka Svobody do Polska tvoří „legendy“, které rozšiřoval občan Šenova Antonín Slíva a Antonín Žižka z Ostravy. Jejich vzpomínky a dokumenty zpracoval syn Antonína Žižky Jan Žižka do konvolutu materiálů, který nese název: „Slezský odboj – Obrana národa – Ostravsko – šenovská skupina“. Tento konvolut v reprezentativní úpravě působí dojmem historického pramene a je dodnes archivován v Archivu města Ostravy a Státním ústředním archivu v Praze.⁸ Každý badatel, který se do něj začte musí dříve či později pochopit, že jde o směs pravdy, polopravdy a velké blamáže. Je to pokus o vyličení dějin ilegální organizace „Slezský odboj“, jejíž reálná existence je nanejvýš sporná. Tato organizace měla řídit odbojovou činnost na území Pobeskydí, po určitou dobu měla být spojená s organizací ON a mimo jiné měla převést i Ludvíka Svobodu do Polska. Když se v roce 1969 pokusil publicista časopisu Československý voják Roman Cílek nalézt

Ludvík Svoboda

PAMĚTNÍ LIST

Z MANIFESTAČNÍHO SHROMÁŽDĚNÍ A ODHALENÍ
PAMĚTNÍ DESKY

OV ČSPB Frýdek-Místek
Šenov 23. listopadu 1985

Zoe Klusáková - Svobodová

v Šenově žijící svědky přechodu L. Svobody do Polska, nalézá zde právě Antonína Slívu, který mu popsal svou variantu přechodu, která je dokonce v rozporu s paměťmi prezidenta republiky „Z Buzuluku do Prahy!“ Roman Cílek přesto tuto verzi publikuje.⁹ Článek jakožto i předchozí legendy o Slezském odboji nadělaly v Šenově zlou krev a byly dokonce odsouzeny i v tehdejších nově vydaných oficiálních dějinách Šenova: „...*To je také odpověď na pověsti občana Antonína Slívy, který se často chlubil, že má na přejezdu Ludvíka Svobody podíl. Antonín Slíva se dozvěděl o přejezdu Ludvíka Svobody až po osvobození od strojuvůdce Čecháčka.*

*Časopis Voják nemá pravdu. Nesprávně a lživě popularizoval zásluhy Antonína Slívy.*¹⁰

V Pražském archivu našťestí rozpoznali skutečnou hodnotu dokumentů o Slezském odboji, takže badatel je předem varován příloženým posudkem Aleny Hájkové: „*V této rekonstrukci se dopouští hrubých chyb, neboť ne vychází z původních pramenů, přejímá nekriticky údaje různých osob, které v současné době vystupují jako zakladatelé a pracovníci tzv. Slezského odboje, navíc v práci neuvádí materiály z nichž vycházel, takže je nemožné oddělit části práce, které by mohly mít určitou hodnotu, od částí naprosto bezcenných. Již první kapitola ukazuje, že autor nemá nejmenší tušení o činnosti organizace Obrana národa... Celá úvodní kapitola je povídání bez hodnoty. V kapitole o vzniku skupiny v Šenově je několik cennějších údajů o převádění, ale ani tyto nelze přebírat nekriticky, neboť autor sám má snahu nadsazovat význam celé skupiny. Přípojený dokumentační nemá rovněž valnou hodnotu. Jde většinou o fotokopie uveřejněných vzpomínek, o dotazníky, které nepotvrzují činnost skupiny apod. Celá práce je sporná především tím, že vychází z existence skupiny Slezský odboj, která se ustavila patrně až po válce z různých drobných skupinek, které existovaly nezávisle na sobě. Tendence dodatečně se sdružovat, aby organizace měla co nejvíce členů a tím také vlivu, je v poválečném období běžná.*¹¹

V polovině 80. let rozbouřené vody kolem osoby generála Svobody do jisté míry uklidňují,

takže je rozhodnuto, že památné nádraží v Šenově bude ozdobeno pamětní deskou, která bude navždy oznamovat, že zde došlo k počátku slavné kariéry podplukovníka Svobody. K celé události mělo dojít u příležitosti nedožitých 90. narozenin Ludvíka Svobody. Český svaz protifašistických bojovníků však požádal, aby obdobná deska byla umístěna i na budovu ČSD Havířov. Hlavním argumentem bylo snížení nákladů při pořízení dvou desek místo desky jedné. V roce 1985 MěNV Havířov s touto variantou souhlasil a uhradil 55 tisíc korun na její zhotovení.

23. listopadu 1985 byla odhalena pamětní deska na budově bývalého šenovského nádraží.¹² Tohoto chladného listopadového dne byla před bývalým nádražím postavena tribuna a před ní se sešlo „manifestační“ shromáždění. Celé oslavy se zúčastnila dcera Ludvíka Svobody – Zoe Svobodová–Klusáková, ministr kultury ČSR Milan Klusák, delegace protifašistických bojovníků a řada stranických mocipánů. Desku odhalil generální ředitel Vítkovic Rudolf Peška a o životě armádního generála pronesl typický normalizační projev gen. Josef Slabý. Autorem pamětní desky je akademický sochař Vladislav Gajda, nyní je v majetku města Šenova a stále ještě visí zcela zapomenuta na budově bývalého nádraží.¹³

Po obědě byla podobná pamětní deska¹⁴ odhalena i ve vestibulu nádraží ČSD v Havířově. Bylo totiž rozhodnuto, že bývalé nádraží Šumbark, není naprosto vhodnou a důstojnou stavbou pro takový objekt. Desku odhalila paní Zoe Klusáková a projev pronesl gen. Šmolda a gen. Kvapil. Na celou událost si vtipně po létech vzpomněl bývalý student: „*Zájem občanů Havířova o odhalení desky se samozřejmě blížil nule. Bylo však třeba na slavnostní akt sehnat hojnou stafáž. Nejsnáze to samozřejmě šlo z řad školáků a studentů. Byla to akce asi stejně nepovinná jako 1. máj. Dnes už ani nevím, místo které hodiny či dokonce hodin jsme ochotně, povinně a určitě i radostně jako každý ulevjající se student naklusali k nádraží vstříc Klusákově. Nesporně z hlediska dialektiky, ve které mě pak našťestí jen půl roku vzdělával tehdy sympatický revoluční docent M. Grebeníček, to byla určitě nějaká důležitá hodina, kterou dodnes postrádám. Televizní kamery nás tehdy natočily a soudruzi redaktoři celé socialistické vlasti sdělili, cože velkého se v Havířově stalo. Odhalení desky tehdy vedle nepovinně povinných studentů nepřihlížel snad nikdo.*¹⁵

Autor této desky je stejný – akademický sochař Gajda. MěNV po odhalení předal desku do vlastnictví ČSD.

Novou kapitolu přinesla Sametová revoluce. V září roku 1993 přednosta havířovského nádraží Ing. Petr Brosch požádal vedení města, aby upravilo text pamětní desky a přemístilo ji na méně

exponované místo. Přednosta poukazoval na nepřesnosti – „V tu červenou noc roku 1939 tudy nepřecházel trojnásobný hrdina ČSSR a SSSR, armádní generál, člen předsednictva ÚV KSČ a prezident ČSSR, ale demobilizovaný podplukovník. Vadí mu čtyři hvězdičky v rozích desky. A konečně nebylo to tady, ale o kus dál – mávne rukou směrem k nízkému objektu někdejšího nádraží Šumbark. Havířov přece v té době neexistoval!“¹⁶ V listopadu 1993 se vedení města podvolilo tlaku a svolilo s demontáží pamětní desky, která proběhla koncem srpna 1994 při opravách vestibulu. Na jejím místě byl umístěn orientační plán Havířova. Deska byla uložena do sklepa administrativní budovy ČSD Havířov, kde by měla být dosud. Tím ovšem aféra neskončila. Nejprve došel primátorovi Havířova, přednostovi a generálnímu řediteli ČD otevřený dopis, který mělo údajně podepsat 200 účastníků shromáždění občanů a komunistů. Pisatelé v něm protestují proti odstranění pamětní desky bez vědomí občanů, pošpinění památky generála Svobody a neúctě k hrdinům. Navíc byl městu doručen výhrůžný dopis, v němž se členové zřejmě imaginárního Svazu účastníků národního odboje domáhají, aby deska byla vrácena na své místo a v opačném případě pohrozili přímým bombovým útokem. Policie začala případ vyšetřovat jako šíření poplašné zprávy a vydírání. Městská policie Havířov pro jistotu začala pečlivě střežit místní nádraží.¹⁷

Město Havířov již v době této aféry ohlašovalo, že nechce zapomínat na hrdinství převaděčů a na Ludvíka Svobodu, pouze však zvažuje novou formu prezentace. Nikdo tomu však zřejmě nevěřil. Přesto radní v roce 1995 přistoupili k diskusi o novém pomníku. Ještě v prosinci 1995 schválilo po velké diskusi text a v lednu 1996 vypsalí soutěž na nový pomník.

Největším problémem však bylo, zda se na novém objektu objeví jméno Ludvíka Svobody. Výtvarník Josef Růžička, který měl desku navrhnout z několika návrhů vybral ten, na němž se jméno generála neobjevilo. S tím však nesouhla-

sili radní, kteří tam naopak jméno chtěli. Proto přistoupil Růžička k radikální akci a vyzval místní výtvarníky, aby bojkotovali snahy havířovských radních. „Mezi známými výtvarníky už jsem rozhlásil, aby zakázku nepřijímali. Nevylučuji, že s výtvarníkem, který by desku se Svobodovým jménem navrhl a vyrobil, by věc vyřešil boxerským způsobem. – Taková zakázka není otázkou peněz. Je to problém morálky. O tak jasných věcech, jako že Svobodovo jméno nemá na takové desce co dělat, by se ve slušné společnosti nemělo ani mluvit.“¹⁸

Nakonec byl navržen památník ve tvaru jechlenu na vyvýšeném soklu. V květnu 1997 stavební úřad povolil stavbu Památníku vlastenců přecházejících v roce 1939 do Polska. Byl odhalen bez větších ceremonií a na žulových leštěných deskách je zlatým písmem tento text: „Železniční stanicí Šumbark projíždělo v roce 1939 s pomocí železničářů a ilegální organizace Obrana národa mnoho vlastenců, rozhodnutých bojovat za svobodu republiky. Mezi nimi též pplk. Ludvík Svoboda, pozdější velitel 1. armádního sboru a prezident republiky v letech 1968 až 1975.“ Text doplňuje československý státní znak z dob 1. republiky. Památník stojí v předprostoru odbavovací haly vlakového nádraží. Jeho realizace stála město okolo 200 tisíc korun. 1. prosince 1997 podepsal primátor města Havířova JUDr. Zdeněk Pohl darovací smlouvu, podle níž byl památník darován Českému svazu bojovníků za svobodu. Za bojovníky smlouvu podepsal Ing. František Gil.

Tím končí dosavadní historie sporů a otazníků kolem přechodu Ludvíka Svobody do zahraničí. V Havířově má nejen on, ale především ti, kteří jeho přechod organizovali, skutečně důstojný pomník. V Šenově tiká časovaná bomba v podobě duplikátu havířovské pamětní desky. Tato bomba však nemusí nikdy vybuchnout, neboť bývalé nádraží je jedním z nezapomenutějších míst. A Ludvík Svoboda? Kdyby věděl, jaké potíže nám po válce způsobí, jistě by přešel někde úplně jinde a hlavně by o tom nikdy nepromluvil.

Poznámky

- 1 Ctenář, který tyto informace nemá se laskavě odkazuje na literaturu a prameny, které jsou uvedeny v poznámkách.
- 2 Zikmund, Z.: Bezručův kraj v boji proti okupantům XIX., Jak přešel do zahraničí gen. Svoboda. Práce, č. 188, 13. 8. 1947, s. 3.
- 3 Kučera, Rudolf: K přechodu arm. gen. Svobody do zahraničí v r. 1939. Práce, č. 199, 27. 8. 1947, s. 3.
- 4 AMO, Sbírka pamětí a rukopisů, k. 10, inv. č. 99, Životopis Václava Frýborta.
- 5 Jsou to například tyto články: Jiřík, K., Frühwirth, J.: Železničáři v boji za svobodu. Železničář, č. 9, 10, r. 1969 a č. 1, r. 1970. Martinek Otakar: Na ocelové stezce útěku. Železničář, č. 4, r. 1967. Novotný Ludvík: Ze vzpomínek Jana Zrůnka, účastníka odboje v roce 1939. Zpravodaj města Hranic a lázní Teplíc n. B., r. 1978, č. 4, s. 11 apod.
- 6 Vávrovský Emil: Jak přešel nynější prezident Ludvík Svoboda v r. 1939 do zahraničí. Těšínsko, r. 1970, č. 1, s. 1-7.
- 7 K ilegálnímu přechodu prezidenta Ludvíka Svobody v r. 1939 do zahraničí. Těšínsko, r. 1972, č. 4, s. 21-22.
- 8 AMO, Sbírka pamětí a dokumentů, inv. č. 148, Slezský odboj – Obrana národa – Ostravsko – šenovská skupina a SÚA, Soutěž SPB, inv. č. 1766/94, Slezský odboj – Obrana národa – Ostravsko – šenovská skupina.
- 9 Čilek Roman: Tudy šel podplukovník Svoboda... Československý voják, č. 12, 27. 4. 1969, s. 5 - 7.
- 10 Tvrď Ludvík: 700 let Šenova. Šenov, Místní národní výbor 1986, s. 85.
- 11 SÚA, Soutěž SPB, inv. č. 1766/94, Slezský odboj – Obrana národa – Ostravsko – šenovská skupina, posudek Aleny Hájkové.

- 12 Nádraží v Šenově bylo zrušeno a budova byla přestavěna na obytný dům. K instalaci desky došlo na tento dům. V Šenově je nyní pouze železniční zastávka, mimochodem v tristním stavu.
- 13 Text šenovské desky: „V této stanici 5. června 1939 ve 23.30 hod. s obětavou pomocí členů ostravské odbojové organizace a železničářů nastoupil svou ilegální cestu za hranice čelný organizátor československého zahraničního vojenského odboje armádní generál Ludvík Svoboda, legendární velitel čs. vojenských jednotek v SSSR, trojnásobný hrdina ČSSR, hrdina SSSR, člen předsednictva ÚV KSČ a prezident ČSSR.“
- 14 Desky totiž neměly shodný text. Havířovská deska: „Touto stanicí v noci z 5. na 6. června 1939 s obětavou pomocí členů ostravské odbojové organizace a železničářů přešel ilegálně hranice čelný organizátor československého zahraničního odboje armádní generál Ludvík Svoboda, legendární velitel čs. vojenských jednotek v SSSR, trojnásobný hrdina ČSSR, hrdina SSSR, člen předsednictva ÚV KSČ a prezident ČSSR.“
- 15 Morčol Marcel: Cimrmanovská deska. Moravskoslezský den, 22. 9. 1994.
- 16 Kabelka Luboš: Spor o Ludvíka Svobodu na havířovském nádraží. Moravskoslezský den, 26. 9. 1994, s. 9.
- 17 Matýsek Zbyněk: Anonymní autoři v dopise vyhrožují kvůli pamětní desce generála Svobody. Mladá fronta Dnes, 22. 9. 1994.
- 18 Albrecht Josef: Malíř přemlouvá své kolegy, aby netesali jméno Ludvíka Svobody. Mladá fronta Dnes, 3. 1. 1996.

Ze vzpomínek generála Aloise Vicherka z let 1938-1939

Martin Juřica

Generál Alois Vicherek

V době, kdy se blížila mnichovská krize, patřil brigádní generál Alois Vicherek (rodák z Petřvaldu u Karviné) k předním osobnostem našeho vojenského letectva.¹ Působil jako šéf oddělení v III. (leteckém) odboru Ministerstva národní obrany.

O tomto období vypovídají i jeho dosud nezveřejněné záznamy, především tzv. Zpráva o událostech v době od čs. mobilizace až do dnešního dne (myšleno do 4. března 1941).² Tento dokument poskytuje pohled generála Vicherka na tehdejší situaci nejen v československé armádě (především v letectvu), ale také na události probíhající v tomto období na Těšínském Slezsku.

Situace na Těšínsku v 2. pol. roku 1938

O tomto období, kdy hrozilo bezprostřední nebezpečí vpádu polské armády na Těšínsko generál Vicherek píše: „...byl jsem přítomen hlášení generála Lužy³ na hlavním velitelství, kde sděloval, že jestliže Poláci zahájí útok, budou do 24 hodin na Dunaji. Bylo z toho u štábu velké rozčilení, ale jak to skončilo nevím, poněvadž jsem byl nucen služebně se vzdálit. Sám jsem to považoval za projev malomyslnosti. V téže době jsem navštívil armádního generála Prchalu⁴ v Brně, žádal a prosil ho, aby vyšší velitelé podnikli akci proti pasivnímu řešení otázky sudetské a polské. Bohužel, ač jsme o tom hovořili skoro hodinu, nepodařilo se mi dosáhnout nějakého rozhodnutí k aktivitě. Gen. Prchala mi nakonec řekl, až až bude potřeba,

že mne zavolá, teď že mu bylo doporučeno, kdyby chtěl něco podnikat, ať se raději zastřeší. Kým mu to bylo doporučeno, jsem se nedověděl.“

1. října 1938 přijalo Československo podmínky polského ultimata. Na území Těšínska vzápětí vstoupila polská armáda. Mezi první opatření okupačního režimu patřil zákaz veškerého českého školství. To vyvolalo odpor místního obyvatelstva. Do stávků vstoupili mj. také horníci ve Vicherkově rodné obci Petřvaldě. Byly rozesílány petice a lidé se obraceli také přímo na generála Vicherka. Ten ve svých poznámkách popisuje situaci takto: „Po mnichovských událostech byla na Ostravsku zřízena určitá tajná revoluční organizace⁵ pro zpětné dobytí území, obsazeného Poláky... Poláci nemilosrdně pronásledovali český živel a terorizovali ho propouštěním z práce, vypořádáním z bytů a zabavováním majetku. Vše co bylo české, bylo ničeno. Česká mluva i podrahy zakázány (pozdrav „Nazdar“ pokuta 4 Zl., vznikl pozdrav „4 zloté“, české nápisy na náhrobcích odstraňovány, pomník padlým v boji na Těšínsku v Orlové rozbit a zbytky pohozeny na veřejné smetiště...) O ztlučených osobách mám uchováno 150 popisů protokolů, zaslaných z Ostravska na tehdejší ministerstvo zahraničí. Záminky ke tlučení byly všemožné: členství v Sokole, Matici školské, Národně socialistické straně, sociálně demokratické straně, komunistické straně, vyhlášení mobilizačního rozkazu apod...“

Další vývoj však prokázal, že hlavním nepřítelem se stalo nacistické Německo.

Začátek okupace Čech a Moravy v roce 1939

Vyhrocenou situaci v březnových dnech popisuje generál Vicherek poměrně obsírně ve své „Zprávě“: Asi dva dny před 15. 3., myslím, že to bylo v pondělí, při návštěvě II. oddělení hlavního štábu sděloval mi plk. generálního štábu Moravec⁶, že Němci chystají proti Československu něco podobného jako v květnu minulého roku⁷. Byl s tím u Chvalkovského⁸, ale ten se mu vysmál, že má velké oči a že vše je v nejlepšímu pořádku. O podrobnostech jsme nemluvíli a kdo byl informován, nevím. Ale předpokládám, že rozhodně ministr národní obrany a náčelník štábu. Domnívám se, že i oni nepřikládali zprávám plk. Moravce žádnou podstatnou důležitost, protože nic nepodnikli a nikoho - pokud vím - z přednostů odborů MNO i ostatních vojenských hodnostářů neuvědomili, resp. se s nimi neradili. O cestě dr. Háchy do Berlína dozvěděl jsem se z rádia dne 14. 3. během nočního vysílání. Ráno 15. 3. 1939 okolo čtvrté hodiny volal mne telefonicky gen. Fajfr, abych okamžitě přišel na hlavní štáb. Předpokládal jsem, že půjdeme znovu do toho, proto jsem se ihned ustrojil polně. Po příchodu ke generálnímu štábu byli tam přítomni: gen. Fiala⁹, gen. Fajfr a ještě další generálové a důstojníci, z nichž jsem si ještě zapamatoval pplk. let. Schindlera. Bylo mi krátce sděleno, že Němci dnes v šest hodin obsadí Čechy a Moravu a že nikde nesmí dojít k nepřátelské akci, to že je telefonický příkaz prezidenta Háchy ve funkci hlavního velitele. Ač jsem něco podobného předvídal již po mnichovských událostech, zpráva mne přesto omráčila. Generál Fajfr mi přikázal, abych telefonicky vyrozuměl všechny letecké posádky, že nikde nesmí být zahájena proti Němcům bojová činnost a nic nesmí být ničeno. Hlásil jsem, že podobný rozkaz nepředám. Generál Fajfr se obrátil k pplk. Schindlerovi se slovy: „Když generál neumí poslouchat, tak jdi ty a odešli potřebná nařízení z mého příkazu“. Pplk. Schindler odešel vyplnit daný rozkaz. Byl jsem ještě chvíli u štábu, kde jsem se dále dozvěděl, že již minulý den Němci obsadili Ostravu. Vyslovil jsem velké podivení nad tím, že nikde nedošlo k brannému odporu, když přece každá stráž musí v podobném případě použít zbraně.¹⁰ Od nikoho jsem nedostal žádnou odpověď. Rozrušen odešel jsem na MNO, kde již Schindler předával rozkazy o kapitulaci.“

Zajímavý je názor gen. Vicherka na možnost odletu našich letců do zahraničí: „Venku bylo psi počasí. Vichřice a velká sněhová vánice. Meteorologické zprávy z těchto dnů mám uschovány doma. Odlet z letišť v okolí Prahy za tohoto

počasí nebyl možný a nebylo také ani kam letět. Do Polska? V té době by se snad Poláci nebyli rozmysleli vydati naše letce Němcům. Na Slovensko? Velká zaujatost ba přímo zuřivost proti Čechům. Do Maďarska to rovněž nešlo. Snad do Jugoslávie neb do Rumunska, ale na to nemohl být vydán oficiální rozkaz z ústředí, to musil riskovat každý velitel, resp. jednotlivec sám, ale pokud vím, v oné době na to nikdo nepomyslel, neboť jsem doma nikdy od nikoho neslyšel, že by se byl někde stal alespoň pokus o něco podobného, jestli se dnes o tom mluví zde v zahraničí jinak, mám dojem, že to už je kombinace pozdější, podle vývinu situace a někdy i zlý úmysl z osobní ješitnosti“.¹¹

Generál Vicherek se také zabývá nabídkou, kterou měl učinit Hermann Göring československým letcům těsně po začátku okupace: „Asi po 16. 3. přišla telefonická depeše od našeho leteckého ataše v Berlíně škpt. let. Malého, že maršál Göring chce všechny čs. letce umístit v německém civilním letectvu a aby se mu do 24 hodin poslaly seznamy, kdo by chtěl vstoupit do těchto služeb. Byly telefonicky rozeslány dotazníky na všechna letiště a byl jsem dokonale zklamán národní hrdostí letců, když od některých pluků (2. let. pl., 5. let. pl., aj.) se přihlásilo téměř vše, dokonce od 3. let. pl.-plk. let. (...) a ještě nějakí vyšší důstojníci, myslím od letecké brigády také trvali na tom, aby byli do seznamu pojeti, i přes upozornění, že to není žádáno... Seznam byl předán škpt. Malému, ale později o tom nepřišla žádná zpráva. Domnívám se, že to byl humbuk od Göringa, anebo spekulace, aby poznal smýšlení letců.“

V té době se však již začínal organizovat přesun letců, kteří se rozhodli bojovat proti nacistické okupaci v zahraničí.

Organizování přechodů letců do emigrace

Generál Alois Vicherek působil do 31. 12. 1939 jako přednosta 1. oddělení III. odboru MNO. V tomto období spoluorganizoval přechody našich letců do emigrace, především přes Těšínské Slezsko do Polska a z Gdyně na západ. Na organizování ilegálních přechodů našich letců se podílela řada obyvatel pohraničních obcí na obou stranách hranice. Bylo úspěšně využito i členů Slezského odboje. Generál Vicherek vzpomíná na tuto činnost takto: „Ještě před obsazením byla poptávka po našich letcích z Jižní Ameriky a Číny. Proto bylo generálem Fajfrem oficiálně žádáno na Němcích o povolení odesílání našich letců do těchto míst. Tím bylo sledováno svedení pozornosti jinam, než se skutečně odsun nakonec prováděl. Přípravy byly dělány

hlavně na Těšínsku pro přesun přes Polsko. Asi v polovici dubna vyřizoval jsem něco pro svého bratra ve Zbrojovce u ředitele Kocmana a při této příležitosti jsme se domluvili, že je nutno odchod do zahraničí organizovat na širším podkladě. Při dotazu Kocman, koho bych doporučil, aby se ujal v zahraničí vojenské akce, řekl jsem, že generál Ingr,¹² ale že je v Brně a že by bylo vhodné pozvat ho do Prahy, aby se celá věc s ním projednala... V první řadě bylo domluveno, že po přechodu hranic česko-polských,¹³ se každý

letec ohlásí v důlní kanceláři na Jámě E.¹⁴ v Petřvaldě, kde od pana „Z“ obdrží potřebnou částku ve zlatých pro cestu do Varšavy, později do místa, kde se soustřeďovali českoslovenští letci...“

Koncem roku 1939 přichází ze zahraničí výzva, aby generál Vicherek odešel do emigrace. Měl se stát, s ohledem na vyšší věk generála Jaroslava Fajfry, velitelem našeho letectva v cizině. V lednu 1940 již působí ve Francii. To však již začíná jiná kapitola jak v životě Aloise Vicherka, tak druhého československého odboje.

Poznámky

- 1 Z životopisů gen. Vicherka je možné uvést např.: Duda, Z., M.: Agónie svědomí (generál Alois Vicherek a jeho generace ve světle českých dějin), Praha 1997; Biografický slovník Slezska a severní Moravy, Sešit 2, Ostrava-Opava 1994, s. 128-129; Krmáček, J.: Vítězství a prohry zneuznaného generála, In: Svoboda 16. 7. 1994.
- 2 Kopii strojopisu „Zprávy o událostech v době od československé mobilizace do 4. 3. 1941“ jsem získal při osobním kontaktu s druhou ženou Aloise Vicherka, Marií Vicherkovou v době, kdy jsem psal svoji diplomovou práci.
- 3 Gen. Vojtěch Boris Luža (26. 3. 1891-2. 10. 1944), 1937-1939 zemský vojenský velitel na Moravě, po 15. 3. 1939 v ilegality, v odboji byl znám jako představitel Rady tří.
- 4 Gen. Lev Prchala (23. 3. 1892-11. 6. 1963), 1933-1939 zemský velitel ve východním Slovensku a Podkarpatské Rusi, od 6. 3. do 15. 3. 1939 ministr vnitra, financí a dopravy autonomní Vološinovy vlády, od května 1939 vedl čs. odboj v Polsku, Francii a od roku 1940 ve Velké Británii.
- 5 Tajnou revoluční organizací je zde míněn Slezský odboj.
- 6 Plk. gen. štábu František Moravec (23. 7. 1895-26. 7. 1966), 1934-1939 přednosta pátrací skupiny II. oddělení hlavního štábu. Těsně před příchodem německých okupantů odletěl do Londýna, kde navázal spolupráci s britskými zpravodajci.
- 7 Dr. František Chvalkovský (30. 7. 1885-25. 2. 1945), ministr zahraničí pomnichovského Česko-Slovenska, po podepsání berlínského dokumentu 15. 3. 1939 vyslanec protektorátu Čechy a Morava u říšské rady v Berlíně.
- 8 Gen. Jaroslav Fajfr (1883-1973), do roku 1939 vedl československé vojenské letectvo. V letech 1939-1945 se neúčastnil odbojové činnosti.
- 9 Gen. Bohuslav Fiala (29. 1. 1890-16. 9. 1964), 1935-1939 první zástupce náčelníka generálního štábu. Za nacistické okupace člen „Obrany národa“.
- 10 Gen. Vicherek nezaznamenal odpor jednotky 3. praporu 8. pěšího Slezského pluku ve Frýdku-Místku pod velením kpt. Karla Pavlíka.
- 11 K možnému odletu viz např.: Rajlich, J., Sehnal, J.: Vzduch je naše moře, Praha 1994, s. 157, nebo Duda, Z., M.: Agónie svědomí, Praha 1997, s. 161 an.
- 12 Gen. Sergej Jan Ingr (2. 9. 1894-17. 6. 1956), v roce 1938 velel armádnímu sboru, v roce 1939 stál v čele odbojové zemské vojenské organizace Obrana národa na Moravě, v létě 1939 odešel do Francie, kde se stal členem tzv. Čs. národního výboru a ve Velké Británii se stal od roku 1940 ministrem národní obrany exilové vlády.
- 13 Již 19. března 1939 nařídil Alois Vicherek por. let. M. Majerovi, aby zorganizoval přechody přes hranice. Zajištěny byly tyto přechody do Polska: 1. vlaky závodní Michálkovice-Petřvald, 2. vlaky dráhy Kunčice-Šenov-Šumbark, 3. přechod přes Beskydy a uhelnou pánev, 4. přechody a přenosy dokumentů šachtami, mj. šachtou Václav.
- 14 Miněná je bývalá Jáma Evžen v Petřvaldě.

Nejmenší hasičská zbrojnice na Těšínsku

Petr Beck

V nejvýchodnější obci našeho státu je skutečnou raritou roztomilá hasičská zbrojnice, snad nejmenší na světě. Stojí u vzrostlého stromu, zasazeného v době jejího budování, za útulnou starou dřevěnou hospodou.

Hasičská zbrojnice je celá ze dřeva, na kamenné podezdívce. Jádro její konstrukce je tvořeno do sebe zaklesnutými trámy. Povrch zbrojnice je šalován dřevěnými deskami. Jako tzv. supraporta slouží ozdobně vyřezávané dřevěné dekorace s již slabě znatelným nápisem „Hasičské skladiště“. Takto se v minulosti

říkalo všem hasičským zbrojnicím. Ta v Hrčavě dnes slouží už jen jako skladiště dřevěných ostrvů na sušení sena. Modernější, větší a technicky dokonaleji vystavěnou zbrojnicí mají v Hrčavě ve společné budově s obecním úřadem, kousek pod kostelem.

Ze studia hrčavské hasičské kroniky a z vyprávění pamětníků, jednak bodrého místního hostinského, jednak zdejšího dobrovolného pracovníka, pamětníka, člena místního hasičského sboru p. Jindřicha Vojkovského, lze o této raritní zbrojnici vyprávět:

Jednoho nádherného slunného dne, bylo to 25. května roku 1925, se do Hřavy vypravilo přes Čadcu, Jablunkov a Čiernou mnoho hasičů ze Slezské Ostravy, Moravské Ostravy, Michálkovic, Muglinova, Lazů, Petřvaldu, Zábřehu, Poruby, Orlové, Pudlova, Doubravy, Karviné, Sedlišť, Frýdku, Jablunkova, Bukovce, Čadce, Horelice. Stalo se tak na popud Karla Šmuka slezského zemského hasičského vzdělávatele, velkého vlastence, slavného a známého nacionalisty, nesnášenlivého svárliového vzteklouna, zapřísáhlého abstinenta a věčně marného bojovníka proti alkoholismu hasičů a vůbec všech lidí, redaktora časopisu Slezský hasič, úhlavního nepřítel zakladatele českého hasičství ve Slezsku Rudolfa Gudricha. V den jeho příchodu do Hřavy byl zde jím, hasičskými hosty a místními dobrovolníky založen český hasičský sbor.¹

Rok po založení hasičského sboru, v roce 1925, se začalo uvažovat o výstavbě hasičské zbrojnice neboli hasičského skladiště, jak se tehdy také říkalo.² S její stavbou se začalo v roce 1926 na pozemku Jana Sikory, který bydlel na čísle popisném 6. Sikora poskytl svůj pozemek zdarma. Stavební kámen byl dovezen od „Močorki“, z lomu, kde se lámal i na zdejší českou školu, jak podotýkají pamětníci. Kámen dovezli bratři, jak se oslovovali hasiči, Jan Gořalka starší z čp. 1, Michal Jurošek z čp. 5, Josef Lacek z čp. 7, Pavel Malyjurek z čp. 9, Pavel Jalovičor z čp. 50. Dřevo na tzv. hranole,

vazbu a prkna na šalování bylo zakoupeno od lesní správy v Písku. Přepravu z lesa na požez do Svrčinovce a pak odvoz zhotovených prken provedli stejným nezištným způsobem. Ostatní hřavští hasiči dělali ostatní práce. Rovněž zdarma.

Stavbu zbrojnice řídil bratr Jan Gazur z čp. 23. Protože byl starostou, hlavním tesařem, který tedy odvedl největší díl odborné práce, dostal jako jediný finanční odměnu. Při konání velké slavnosti byla nejmenší hasičská zbrojnice na světě předána k používání hasičům a tedy veřejnosti. Z čistého výdělku ze slavnosti pak byl splacen dluh za dřevo, požez, hřebíky a tesařskou práci.³

Hřavská hasičská zbrojnice byla sice hezká a rozkošná ale velmi nepraktická. Málo se do ní vešlo, nedalo se v ní schůzovat, byly problémy se sušením hadic, proto v roce 1938 místostarosta sboru Jurošek uvažoval o zakoupení pozemku pro případ stavby nové a větší hasičské zbrojnice.⁴ O její výstavbě se ale jednalo až po druhé světové válce, v roce 1947. V letech 1948 až 1955, po velkých tahanicích s úřady, po několika přerušeních, nová hasičská zbrojnice stála. Postavena byla konečně opět většinou brigádnicky, zdarma.⁵

Dosavadní zbrojnice začala upadat na významu, postupně se měnilo její využití. Z pomocných skladovacích prostorů nově vybudované zbrojnice se nakonec změnila ve skladiště dřevěných ostrví na sušení sena.

*Hasičská zbrojnice
foto Petr Beck*

V současnosti, díky své atraktivnosti se stává i objektem zájmu četných turistických zájezdů do Hrčavy. Proto se počítá s její opravou a se zvýrazněním původního starého nápisu.

Z pohledu historie českého hasičství je zbrojníčka ale dodnes snad nejkrásnější perlou mezi všemi dochovanými hasičskými zbrojnicemi, jaké existují.

Poznámky

- 1 Kronika hasičská, Hrčava, pp. 4-10
- 2 Kronika hasičská, Hrčava, pp. 14.
- 3 Kronika hasičská, Hrčava, pp. 14-15.
- 4 Kronika hasičská, Hrčava, pp. 56.
- 5 Kronika hasičská, Hrčava, pp. 78-99.

Tragický pohřeb na Těšínsku

Josef Jendříšák

Ve čtvrtek 17. května 1906 se konal v Koňakově (ve vesničce vzdálené asi 5 km od nynějšího Českého Těšína, které je již součástí Českého Těšína) pohřeb rolníka Michala Farného. V parném odpolední se sešlo přes 100 účastníků pohřbu a naslouchalo kázání faráře dr. Jana Pindora z Cieszyna. Když před třetí hodinou pohřební pobožnost v domě smutku skončila a pohřební průvod se chystal vykročit ke hřbitůvku, kam bylo asi 1 km cesty, přiblížily se rychle těžké mraky od hor a zatemnily celý obzor. Z dálky se ozývalo temné burácení, které znělo stále blíže a blíže a posléze zcela přehlušovalo pohřební zpěv. Všichni účastníci si trochu oddechli, když se po polní cestě dostali konečně na

silnici. Několik mužů pobízelo, aby všichni zrychlili krok a mohli dojít ke hřbitovní kapli dříve, než je dostihne hrozící bouře. Nikdo nemohl tušit, že se mnozí vidí naposled a že jdou smrti vstříc.

V okamžiku, kdy průvod došel ke hřbitovu, začaly padat velké kapky deště. Aby se chránili před začínajícím deštěm, vstoupili všichni do hřbitovní kaple. V malém prostoru stáli těsně vedle sebe v nesnesitelně dusném vzduchu a naslouchali kázání. Mnohokrát zanikala kazatellova řeč v hrozném hřmění.

Když kněz ukončil kázání a vyzval pohřební shromáždění, aby se připravilo k odchodu ke hrobu, strhl se venku bouřlivý vítr a spustil

*Kaple v Koňakově,
foto Josef Jendříšák*

se liják. Strašný ohlušující rachot hromu vyvolával v zástupu úzkostlivý strach.

Ředitel školy z Hradiště Jan Siwý se zeptal jednoho koňakovského občana, zda je na střeše hřbitovní kaple instalován bleskosvod. Ke svému zděšení se dozvěděl, že na kapli bleskosvod není. Pokoušel se přimět zástup, aby co nejrychleji opustil kapli a vyšel na hřbitovní prostranství. Ozvalo se však hodně hlasů, které volaly: „Počkejme zde, dokud bouře nepřejde“. Ředitel Siwý se marně pokoušel přesvědčit přítomné, že venku hrozí menší nebezpečí.

Náhle udeřil kulový blesk, proběhl zástupem a způsobil strašnou zhoubu. Třináct lidí bylo na místě zabito, většina ostatních omráčena. Téměř všichni upadli na zem, jeden přes druhého. Když ředitel Siwý, který nám zanechal vyprávění o té události, se probral k vědomí, cítil velké bolesti z popálenin na pravé polovině těla a úplnou ztuhlost ruky a nohy. Současně ho tížilo i strašné břímě těch, kteří na něho padli. Nedá se popsat, jaký strach ze smrti, jakou trýzeň snášel on i všichni ostatní, kteří se z omráčení probírali. Když poznal, že není zasažen smrtelně, pokoušel se ve strachu, aby nebyl umačkán, zdvihnout se a s vypětím všech zbylých sil se mu za nevyslovitelné námahy podařilo dostat se zpod množství lidí, kteří na něm leželi. Konečně stanul, vrávoraje a chvěje se v dusném vzduchu. Strašný obraz se otvíral před jeho zrakem. Mrtví, strnulí, omráčení leželi pohromadě. Ozývalo se bédování, naříkání, prosby, úpěnlivé volání o pomoc. Ve východu z kaple v děsné tlačnici se někteří zoufalci, pokoušeli dostat se z kaple a přitom šlapali po upadlých. To se náhle ředitele Siwého zmocnil hrozný úlek. Vzpomněl si, že jeho desetiletá dcerka Helenka jako zpěvačka ve sboru byla s ním a že se nyní nalézá mezi upadlými. Snažil se svou nešťastnou dcerku objevit, volal na ni, ale všechno marné. Upadlých bylo příliš mnoho a každým okamžikem hrozilo nebezpečí, že bude znovu povalen. Nakonec se vzdal pokusu své dítě zachránit. Zdálo se mu ta již nemožné. Začal myslet na záchranu vlastního života a konečně se mu podařilo dostat k východu a vyjít ven.

Tam uprostřed hrozně té katastrofy mu bylo dopřáno veliké štěstí, jeho drahá Helenka se mu vrhla vstříc a s výkřikem „otče, můj otče“ se ho křečovitě chytila jednou rukou, protože druhá byla ochrnutá bleskem. V okamžiku úderu blesku nestála totiž daleko od východu, brzy se vzpamatovala z omráčení a dostala se z hromady upadlých. Najednou uslyšela zavolání své kamarádky: „Heleno, má nejdražší Heleno, pomoz!“ Helenka se vrátila zpět do kaple, podala jí svou zdravou ruku a vysvobodila jí z jeho strastiplného zajetí. Osvobozená kamarádka ve

Pamětní deska obětí,
foto Josef Jendřišák

smrtném strachu vyrazila ven a prchala bez cíle dál a dál. Teprve večer jí našel její otec zcela vyčerpanou, ale nezraněnou.

Farář Pindor ležel zasažen a omráčen v hromadě upadlých. Jedna žena, která byla poblíž a vzpamatovávala se z mráкотy, ho uviděla a zavolala: „Pan farář je mrtev!“ Ten se však též začal probírat z těžkého omráčení a začal se pomalu pohybovat. Oslněnými očima neviděl dobře kolem sebe a naznačoval, že potřebuje pomoc. S podporou několika lidí a s vynaložením všech sil vyšel ven. Pak vybídl několik nezraněných účastníků, aby donesli a doprovodili nebožtíka ke hrobu. Tam dokončil ve věrném plnění své kazatelské povinnosti obřad pochování do hrobu a propustil shromáždění s požeňáním. Teprve pak se dal odvézt do Cieszyna, kde se zvolna za pozorné péče své ženy pozdravoval z hrozného nervového otřesu. Prodělal i oční záneř, vyvolaný zásahem blesku.

V sobotu a v neděli se na hřbitovech v Koňakově a v Mistrzovicích konaly pohřby 13 obětí katastrofy. Nejsmutnější byl pohřeb hostinského Jiřího Kotajného z Koňakova, jehož rakev doprovázela vdova s desíti dětmi, většinou útlého věku. Tato událost zůstává v živé paměti evangeliků v Českém Těšíně a jeho blízkém okolí.

Každého roku se ve své druhé polovině května koná v neděli odpoledne na koňakovském hřbitově bohoslužebné shromáždění, v němž při příležitosti vzpomínky na 13 obětí oné hrozně bouřky si účastníci z Božího slova připomínají nezbytnosti být stále připraven na svou poslední chvíli.

Před třiceti lety zemřel profesor Alois Sivek

Radim Prokop

Už v roce 2000 jsme měli vzpomenout jeho nedožité osmdesátin, bohužel nestalo se tak. Proto je nanejvýš žádoucí, abychom na něj nezapomněli alespoň letos u příležitosti 30. výročí úmrtí, kdy se naplnil jeho relativně krátký, avšak plodnou prací tak bohatý život. Alois Sivek byl po mnoha stránkách opravdu vzácný člověk, jednak svou sympatickou povahou, skromností, pracovitostí a nevyčerpatelným optimismem, jednak dalšími osobními rysy, jako byla srdečnost, otevřenost a neúnavná obětavost. Profesionálním zaměřením byl literární vědec, pedagog, kulturní pracovník a společensky se angažující osobnost. A přitom způsobem života docela prostý a v každé situaci spoléhající především ve vlastní schopnosti a na hlubokou důvěru v nejbližší spolupracovníky, zvláště tehdy, kdy potřebovali jeho pomoci a povzbuzení, jak tomu bylo při nástupu tuhé normalizace, uplatňované nedávným politickým režimem v období totality. A nikdo mu z těch, jimž zachránil existenci na tehdejší pedagogické fakultě či jiném učitelském působišti, za to ani nestačil poděkovat, co ještě žil. Takové jsou lidské osudy těch, kteří toho hodně vykonali.

Alois Sivek se narodil 10. 2. 1920 v Dolní Suché, pocházel z hornické rodiny, a bylo na něm vidět, že toto sociální prostředí velmi podstatně zformovalo jeho povahu a lidský charakter. Maturoval na reálném gymnáziu v Českém Těšíně, avšak započatá vysokoškolská studia po násilném uzavření českých vysokých škol nacisty mohl dokončit až po válce (1948). Nastoupil učitelskou dráhu na středních školách, mj. působil na pedagogickém gymnáziu v Orlové a jako lektor českého jazyka a literatury na poznaňské univerzitě. Stál u zrodu první vysoké školy pedagogického zaměření na Ostravsku – Vyšší pedagogické školy v Opavě, kde působil ve funkci zástupce ředitele. Několik let vedl katedru bohemistiky a slavistiky na Filozofické fakultě UP v Olomouci. Vrátil se na Pedagogický institut v Ostravě a po vzniku Pedagogické fakulty tam zastával brzy i funkci děkana, kterou vykonával v letech 1964–1970 až do svého předčasného úmrtí 7. 10. 1971. Za politické a občanské postoje v pohnutém roce 1968 byl vyloučen z KSČ

a záhy také propuštěn z vysoké školy. Dověděl se to těsně před smrtí, a již neměl žádnou sílu na osobní křivdu nějak reagovat. Sivkovy statečnosti jsme spolu s A. Knopem vzpomenuli v publikaci Vzpomínky na rok 1968 v Ostravě. Zasloužil by si jistě ještě čestnější poctu. Dostala se mi do rukou Bibliografie Aloise Sivka, vydaná katedrou české literatury, literární vědy a dějin umění Filozofické fakulty Ostravské univerzity, a z ní se dovídám, že od roku 1945 publikoval na třicet zásadních vědeckých prací a přes čtyři sta článků, recenzí, rozhlasových a televizních pořadů, podílel se na široké ediční a redakční činnosti, byl předsedou několika redakčních kolektivů, nechce se přitom ani věřit, kolik toho po něm za tak krátký život jako odkaz následovníkům zůstalo. Najdeme o něm rovněž heslo v Biografickém slovníku významných jedinců v regionu Slezska a Severní Moravy. Nemělo by být ani zapomenuto, že Alois Sivek byl také jedním z průkopníků kultury našeho nejmladšího města Havířova, kde na sklonku života bydlel. Zasloužil by si, aby po něm byla pojmenována některá z havířovských ulic. Snad i k tomu brzy dojde.

Nezapomenutelný Lojzík byl jedním z mých nejbližších přátel, za mnohé mu vděčím, hodně jsme spolu zažili v přednáškové činnosti po všech koutech kraje, byli diváky na fotbalových zápasech, účastnili se četných kulturních a společenských akcí, stýkali se v rodinných kolektivech. V mládí byl A. S. vynikajícím sportovcem, jako volejbalista Radvanic dokonce mistrem Protektorátu. Vděčím mu za to, že jsem mohl poznat osobně řadu významných kulturních osobností Ostravska, mj. Liboslava Tetense, Rudolfa Kubína, Milana Rusínského, Josefa Filgase, Oldřicha Šulěře, Vlastimila Uhra a řadu dalších, mezi nimi i Bohumila Sobotíka ze Slezského ústavu v Opavě, kde nyní pracovně působím.

V kulturním dění Těšínska a celého moravskoslezského regionu by Sivkovy zásluhy neměly být opomíjeny, už proto, že mladá generace o něm toho ví často jen málo vinou minulého politického systému. Přes odstup tří desetiletí, co nás opustil, zůstává jeho společenský přínos v kulturním rozvoji Ostravska a v něm i těšínského pomezí stále živý a aktuální.

Redakce časopisu Těšínsko se omlouvá Ekumenické radě církví v České republice a všem členům zmíněných církví a náboženských společenství za nevhodnou formulaci v článku doc. Radima Prokopa, CSc. „Těšínsko ve světle sčítání 2001 na prahu 3. tisíciletí“, označující tyto církve a společnosti jako sekty.

Muzeum Těšínska se představuje

—Výstavní síň Muzea Těšínska v Českém Těšíně—

Hlavní tř. 3, tel: 0659/711087

Muzeum Těšínska otevřelo dne 7. června 2001 stálou expozici „Obrázky z minulosti Těšínského Slezska“, a to v náhradních prostorách na Hlavní ulici č. 3. Po dobu rekonstrukce hlavní budovy Muzea Těšínska bude tato přístupná svým návštěvníkům a příznivcům. K rozhodnutí zajištění náhradních prostor došlo v důsledku absence muzejních výstavních prostor v Českém Těšíně.

Obsah expozice „Obrázky z minulosti Těšínského Slezska“ přibližuje pomocí nejzajímavějších exponátů způsob každodenního života předchozích generací. Vzhledem k poměrně malým prostorám se expozice soustředila pouze na několik celků. Úvodní část je věnována dějinám těšínského knížectví. Pomocí genealogického stromu jsou zde představeni jednotliví členové

linie těšínských Piastovců, kteří vládli v historických etapách knížectví až do roku 1653. Lidovou kulturu regionu dokládají ukázky vybavení domácnosti, těšínský kroj a tradiční nářadí spojené se základními způsoby obživy místních obyvatel. O životě šlechtických vrstev dnes již vypovídají pouze pozůstatky architektury šlechtických sídel a fragmenty jejich vybavení. Ke šlechtickým sídlům regionu patřily například zámky v Ropici, Hnojniku, Fryštátě a jiné, jejichž fotografie jsou součástí výstavy.

Část výstavy je věnována hodnotným řemeslným výrobkům, které vznikaly v městských dílnách i v lidovém prostředí. Obdiv si zaslouží především díla zlatnických mistrů, a to stříbrné krojové šperky, které jsou vystaveny jako celá kolekce kroje; puškařů - pušky těšínské, které patřily k dekorovaným palným zbraním a byly velice žádané až do 18. století. Z produkce zámečnicků jsou zde vystaveny kovové zámky a z produkce hrnčírů nádherná keramika z dílen regionu. Z řemesel, která působila v lidovém prostředí, jsou zde připomenuta přádláctví a plátenictví, kovářství a zpracování dřeva. Soubor předmětů s církevní tematikou připomíná náboženskou situaci, která výrazně působila na místní poměry po celé historické období. Další celek je věnován problematice valašské kolonizace a salašnictví. Počátky moderního těžkého průmyslu na Těšínsku úzce souvisí se zakládáním železáren a těžbou uhlí. Dolování uhlí jež dokládají vystavené exponáty z oblasti hornictví, nejvíce ovlivnilo vývoj zdejšího regionu. Z původně agrárně orientovaného kraje se stala oblast průmyslová.

Součástí výstavy je předvedení nového projektu, který bude realizován na

katastru obce Chotěbuz. Týká se plánu výstavby archeoparku na území hradiska v Chotěbuzi-Podoboře. Návštěvníci tak budou mít možnost průběžně se seznamovat s plány a později se samotnou realizací archeoparku. Je zde rovněž věnován prostor archeologickým nálezům z dosavadních archeologických výzkumů na této lokalitě.

Je zde dán také prostor k prezentování výtvarných sbírek muzea, a to v malé galerii, která je určena k tomuto účelu.

Návrh řešení interiéru výstavních prostor a jeho realizaci a výtvarné řešení a realizaci expozice provedla fa Grapis-Pavel Žabka. Na realizaci projektu se podíleli Muzeum Těšínska a město Český Těšín. Náklady, které pokryly realizaci výstavy a nezbytné vybavení výstavních a provozních prostor činily 532 072,40 Kč, z toho město přispělo částkou 250 000 Kč.

Otevřeno: ÚT-PÁ 9 - 17 h, SO 9 - 13 h, NE 13 - 17 h

Vstupné: děti, studenti, důchodci 5,- Kč, dospělí 10,- Kč, rodinné vstupné 15,- Kč, sleva 50%: člen KPVU, ISIC, ITIC, IYTC a EUROBEDS, pro hromadné návštěvy dětí z mateřských a základních škol okresu Karviná je vstup zdarma

Muzeum Těšínska se sídlem v Českém Těšíně, Hlavní třída 13 - 15,
tel.: 0659/761 211, fax: 0659/761 223,
E-mail: muzeum@muzeumct.cz, http://www.muzeumct.cz